

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ КЎЛОБ

ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 1(575.3)

ТКБ: 87.3

Ғ - 50

ҒАҶУРОВ ЛОИҚ ШЕРАЛИЕВИЧ

**БОҲАМАЛОҚАМАНДИИ ИЛМ ВА МАОРИФ ДАР ШАРОИТИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН
(таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори
фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106
– Фалсафаи иҷтимоӣ)**

Душанбе -2023

Диссертатсия дар кафедраи фалсафаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ анҷом дода шудааст

Рохбари илмӣ:

Қурбонов Абдурахмон Шерович - доктори илмҳои фалсафа, сардори Раёсати таҳлили масъалаҳои иҷтимоии Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ:

Қаҳҳоров Ғаюр Ғафурович - доктори илмҳои фалсафа, профессор Сарҳодими илмии шуъбаи сотсиологияи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ

Миров Фирӯз Сафаралиевич – номзади илмҳои фалсафа, дотсенти кафедраи сотсиологияи факултети фалсафаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

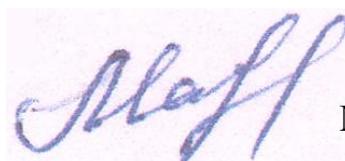
Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия «07» декабри соли 2023 соати 14:00 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6D.КОА-029 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, кӯчаи Рӯдакӣ, 17) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферати он дар китобхонаи марказии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон бо нишони 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17 ва тавассути сомонаи www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст

Автореферат «_____» _____ 2023 фиристода шуд.

Котиби илмии шурои диссертатсионӣ, доктори илмҳои фалсафа

Муминов А.И.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар шароити имрӯза равандҳои ҳамгироии ҷомеа водор месозанд, ки илм ва маориф ба сатҳи сифатан нави ҳамкориҳои иҷтимоӣ ворид гардида, вобаста ба густариши равандҳои ҷаҳонишавӣ, ташаккули фазои инноватсионӣ, ба марказҳои рушди иҷтимоӣ фарҳангӣ табдил ёфтани донишгоҳҳо ва ғ. дар ин марҳала ҳам дурнамои таҳаввулот ва ҳам таъсири назарраси онҳо ба рушди ҷомеа муайян хоҳад гашт. Илм ва маориф ду мафҳуми ба ҳам алоқаманданд буда, дар рушди шахсият ва ҷомеа нақши калидӣ доранд. Ҳамчунин, ин ду ниҳод дар ҳама самт ба ҳамдигар таъсир расонда, дар маҷмӯъ ба пешрафти умумии инсоният мусоидат мекунанд.

Солҳои охир дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқи боҳамалоқамандии илм ва маориф аҳамияти муҳим пайд намуда, барои таъмини фаъолияти муштаракӣ ин ду соҳа тадбирҳои амалӣ андешида мешавад. Таҳлили вазъи боҳамалоқамандии соҳаи маориф ва илм, инчунин ҳамгироӣ дар самти илм ва истехсолот, мувофиқ намудани самтҳои тадқиқоти илмӣ бо талаботи ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ ҷумҳурӣ собит месозад, ки масъалаи мазкур дар шароити кунунӣ ба омӯзиш ва таҳқиқи бештар ниёз дорад. Ҳадаф аз ба тасвиб расидани санадҳои ҳуҷҷатҳои давлатӣ, аз ҷумла Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2007-2015, Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 ва ғайраҳо ба вуҷуд овардани шароити мусоид барои ҳамгироӣ дар соҳаи илми мактаби олий ва илми академӣ, ҳамчунин дар ин замина роҳандозӣ намудани боҳамалоқамандии зичи ин муассисаҳо бо корхонаҳои саноатии кишвар маҳсуб мешавад.

Бояд зикр намуд, ки имрӯз дар ҷумҳурӣ таҷрибаи ҳаматарафаи фаъолияти якҷояи муассисаҳои илмӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий доир ба ҳалли масъалаҳои муҳими илмӣ ва илмию техникӣ, коркарди технологияҳои нав, татбиқи натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ дар соҳаи иқтисодиёт, фарҳанг ва маориф ва, ҳамчунин, доир ба тайёр кардани мутахассисони таҳассуси олий андухта шудааст. Дар шароити истиқлолияти далаатӣ ҳамкориҳои илмӣ ва илмию педагогӣ дар байни муассисаҳои илмӣ тадқиқотӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии ҷумҳурӣ дар шакли иштирок дар шуроҳои диссертатсионӣ, тадқиқотҳои муштарак дар озмоишгоҳҳои институтҳои илмӣ-тадқиқотии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва академияҳои соҳавӣ, роҳбарии илмии унвонҷӯёни муассисаҳои гуногун ва ғайра идома доранд.

Дар баробари ин, бояд эътироф кард, ки дар мамлакат ҳоло ҳамгирии илм ва таҳсилоти олий дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда нашудааст. Сатҳи ҳамкориҳои неруҳои муассисаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий ба мақсади тайёр кардани кадрҳои илмӣ таҳассуси олий ва мутахассисон ҳанӯз ҷавобгӯи талаботи замон нест ва ин ба рушди илм, сифати таҳсилот ва ниҳоят, ба ташаккули неруи ақлонии мамлакат таъсири манфӣ мерасонад. Сатҳи на он қадар хуби дониши хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олий боиси қафомондагӣ дар таҳия ва аз худ кардани технологияҳои пешрафтаи рақобатпазир ва суштудани суръати рушди иҷтимоию иқтисодии мамлакат гардида метавонад. Илм ва маориф байни ҳам алоқаманд буда, ҳамдигарро пурра мегардонанд - илм дар бораи қонуниятҳо дар рушди табиат ва ҷамъият донишҳои нав ба даст меорад ва заминаи фаъолияти таҳсилотӣ мебошад, низоми маориф бошад - барои илм мутахассисонро тайёр менамояд. Бинобар ин, бе ҳамгирии самараноки илм ва маориф рушди неруи илмию техникӣ ва кадрӣ мамлакат ғайриимкон мегардад.

Бинобар ин, барои ҳалли мушкилоти мавҷуда қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2006 № 362 «Дар бораи Барномаи ҳамгирии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015» ба тасвиб расонда шуд, ки ҳадафи он «таҳия ва иҷро намудани маҷмуи чорабиниҳо доир ба рушди ҳамгирии илмҳои академӣ, соҳавӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий, дастгирии таҳқиқоти илмӣ муштарақ, баланд бардоштани сифати таҳсилот, ҳифз ва раванқ додани неруи илмию техникӣ мамлакат, истифодаи оқилонаи захираҳои молиявӣ, моддию техникӣ ва кадрӣ мебошад».¹

Дар асоси гуфтаҳои боло бо итминони комил метавон гуфт, ки таҳқиқ ва таҳлили мавзӯи **“Боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити истиқлолияти давлатии Тоҷикистон (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ)”** дар шароити кунунии кишвари мо муҳим ва зарур арзёбӣ шуда, натиҷаҳои тадқиқот барои дар сатҳу сифати зарурӣ ба роҳ мондани ҳамкориҳо дар самти илм ва маориф дар оянда мусоидат хоҳанд кард.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Таҳқиқи равандҳои ҷаҳони муосир собит месозад, ки илм ва маориф дар рушду нумӯ ва ташаккули иқтисодии зеҳнӣ ва мутаносибан, иқтисодии иқтисодӣ ва ҳарбию сиёсии кишварҳо аҳамияти хоса дорад. Вобаста ба ин, таваҷҷуҳи олимону

¹ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи ҳамгирии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015» аз 1 августи соли 2006 № 362

муҳаққиқон ба таҳқиқ ва омӯзиши равандҳои боҳамалоқамандии илм ва маориф зиёд гардида, масъалаи мазкур мавриди таҳлилу баррасии файласуфону сотсиологҳо ва дигар донишмандони соҳа қарор гирифтааст.

Таҳқиқи асосҳои методологӣ ва фалсафии масъалаи равобити соҳаи илму маориф решаи қадима дошта, ҳанӯз дар замони бостон мавриди тавачҷуҳи донишмандони қарор дошт. Ҳамин буд, ки дар аҳди Сосонён “Академияи гунди Шопур” ва дар Афина “Академияи Афлотун” ва дигар мактабу академияҳоро давлатдорон бо мақсади сарчамъ намудани нерӯи зеҳниашон ба ҳар навъ мусоидат мекарданд ва аз ақлу хиради онҳо барои пешрафти давлаташон истифода мебарданд. Ҳамчунин, ҷанбаҳои гуногуни масъалаи мазкур дар таълимоти фалсафии мутафаккирони Юнони қадим: Сукрот, Афлотун, Арасту, Пифагор, Демокрит, Гераклит, Зенон ва дигарон инъикос ёфтаанд. Баъдан, доир ба паҳлуҳои гуногуни масъалаи равобити илму маориф дар осори фалсафии А. Августин, Ф. Аквини, А. Сино, А. Берунӣ, И. Кант, Г. Гегел ва дигар файласуфони аҳди қадиму асрҳои миёна ва давраи Эҳёву Замони нав ишораҳо вучуд доранд, ки ин далели муҳимияти масъалаи мазкур дар асрҳои пеш маҳсуб мешавад. Минбаъд дар асарҳои мутафаккирони бузург ба монанди Ф. Бекон, А. Нейл, К. Ясперс, М. Бубер, Ч. Дюи, Ж.Ж. Руссо, В. Дилтей, А. Уайтхед, Л.С. Виготский, Е.В. Иленков, С.Л. Рубинштейн, В.В. Давидов, А.С. Макаренко ва дигарон заминаи ибтидоии илмии омӯзиши масъалаи фалсафии илму маориф гузошта шуд.

Бояд зикр намуд, ки доир ба зарурати таъмини равобити илм ва маориф қаблан аз ҷониби муҳаққиқони кишварҳои хориҷаи дур ва Федератсияи Россия таҳқиқоти зиёд ба анҷом расонда шудаанд. Аз ҷумла олимони россиягӣ самтҳои гуногуни интегратсияи илму маорифро мавриди таҳқиқ қарор дода, густариши онро дар раванди фаъолияти муассисаҳои илмӣ ва мактабҳои олии кишвар муҳимму самарабахш арзёбӣ намудаанд.

Бояд зикр намуд, ки дар ҷумҳурии мо омӯзиш ва таҳқиқи равандҳои интегратсионӣ бештар дар самти педагогика ба таври фарогир ба роҳ монда шуда, аз ҷониби олимони соҳаи мазкур тадқиқотҳои зиёд ба анҷом расонда шудаанд. Доир ба интегратсияи соҳаи илму маориф, инчунин, равобити илм бо истеҳсолот аз ҷониби муҳаққиқони ватанӣ А.Ш. Қурбонов, Р.Н. Назаров, Р. Комилов, Х.У. Идиев, Х.М. Зиёӣ, С.Н. Саид, Р.М. Имомалиева, М.Н. Назирова, Ф.Ф.

Шарифов ва дигарон¹ таҳқиқоти илмӣ анҷом дода шудаанд, ки ҷиҳати омӯзиш ва рӯшани андохтан ба паҳлуҳои гуногуни масъалаи мазкур аҳамияти муҳим доранд. Таҳқиқоти олимони зикргардида ба ҷиҳатҳои алоҳидаи ҳамгироии илму мориф бахшида шудаанд.

Сарфи назар аз мавҷудияти таҳқиқотҳо ва корҳои нашрӣ доир ба масъалаи мазкур, таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии боҳамалоқамандии маориф ва илм, вижагиҳои шароит, усулҳои фаъолият ва ҳамкориҳои ниҳодҳои соҳаи маориф ва илми ҷумҳурӣ, таъсири ин ҳамкориҳо ба самаранокии фаъолият дар тарбияи мутахассисон ва кадрҳои илмӣ, инчунин алоқамандии илм ва истехсолот мавриди таҳқиқи бунёдӣ ва фарогир қарор дода нашудааст.

Ҳамчунин, бояд тазаққур дод, ки асари монографияе, ки маҳз ба таҳқиқ ва таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити истиқлолияти давлатии Тоҷикистон бахшида шуда бошад, айни ҳол вучуд надорад.

Робитаи кор бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Қори таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи фалсафai Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ «Таҳқиқи тамоюлҳои навин дар инкишофи фалсафа ва илми муосир» барои солҳои 2019-2023 анҷом дода шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ КОР

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадаф аз омӯзиши масъалаи мазкур, қабл аз ҳама, таҳлили илмӣ ва методологии боҳамалоқамандии илм ва маориф, нишон додани нақш ва таъсири фаъолияти муштараки

¹Курбонов А.Ш. Образовательная политика в условиях государственной независимости Таджикистана [Текст] / А.Ш. Курбонов. – Душанбе, 2003; Курбонов А.Ш. Амнияти зехнӣ ва истиқлолияти давлатӣ [Матн] / А.Ш. Курбонов. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 108 с.; Курбонов А.Ш. Таҳаввули низоми маориф дар Тоҷикистон (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ) [Матн] / А.Ш. Курбонов. – Душанбе: Ирфон, 2019. – 220 с.; Курбонов А.Ш. Илм ва маориф: тамоюлот, мушкилот ва дурнамо [Матн] / А.Ш. Курбонов. – Душанбе: Ирфон, 2019. – 406 с.; Курбонов А.Ш. Илм ва низоми идораи он дар сиёсати давлатии Ҷумҳурии Курбонов А.Ш. Вазъи маориф ва илм дар шароити истиқлолияти давлатӣ [Матн] / А.Ш. Курбонов. – Душанбе: Аржанг, 2021. – 354 с.; Назаров Р.Н. Философия качества образования Таджикистана (социально-философский анализ) [Текст] / Р. Назаров. – Душанбе, 2011; Идиев Х.У. Фалсафai иҷтимоӣ [Матн] / Х.У. Идиев. – Душанбе: «Дониш», 2013. – 381 с.; Идиев Х.У. Трансформирующееся таджикское общество [Текст] / Х.У. Идиев. – Душанбе: Ирфон, 2004. – 200 с.; Зиёӣ, Х.М. Асосҳои фалсафai таҳсилот. Дастури таълимӣ барои аспирантон ва докторантҳои ихтисосҳои педагогӣ. / [Матн] / Зиёӣ, Х.М. – Душанбе: Нигор, 2018. – 69 с.; Нуриддин С., Хуршед З., Муъмин Н. Муқаддимаи синергетика / [Матн] / – Душанбе: «ЭР-граф». 2021. – С. 191; Назирова М.Н. Маориф дар низоми арзишҳо ва стратегияи ҳаёти ҷавонон (дар мисоли Тоҷикистон) [Матн] М.Н Назирова, [авто.. дис. н.и. сот. соли 2022]., Имомалиева Р. М Трансформация института образования в современном Таджикистанском обществе (социально-философский анализ) диссертация кандидата философских наук. / [Текст] / Имомалиева Р. М. Душанбе, – 2017. – 173 с.

маориф ва илм дар таҳким ва рушди ҳаёти моддию маънавии мамлакат, ташаккул ва рушди иқтисодии кишвар, истифодаи самараноки натиҷаҳои тадқиқотҳои илмӣ мактабҳои олии ва муассисаҳои илмӣ ҷумҳурӣ, таҳкими боҳамалоқамандии соҳаи маориф, илм ва истеҳсолот дар шароити истиқлолияти давлатӣ мебошад. Бо мақсади амалӣ сохтани ҳадафҳои пешбинишуда иҷрои вазифаҳои зеринро зарур мешуморем:

— таҳлили илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва боҳамалоқамандии онҳо дар раванди таърих;

– нишон додани заминаҳои иҷтимоӣ-фалсафии боҳамалоқамандии маориф ва илм;

– таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии соҳаи маориф ва илм дар таҷрибаи кишварҳои хориҷа;

– таҳлили вазъи ҳамгироии маориф ва илм дар ҷумҳурӣ дар шароити муосир;

– муайян намудани вазъи ҳамгироии илм ва маориф ҳамчун самти афзалиятноки фаъолияти мактабҳои олии ва муассисаҳои илмӣ-тадқиқотии ҷумҳурӣ;

– таҳлили заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқии ҳамгироии илму маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– арзёбии ҳамгироии илм ва маориф дар низоми миллии инноватсионии Тоҷикистон: мушкилот ва дурнамо.

Объекти таҳқиқот – боҳамалоқамандии илм ва маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавзӯи (предмет) таҳқиқот – таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити истиқлолияти давлатии Тоҷикистон.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот (доираи таърихии таҳқиқот). Давраи иҷроиши кори диссертатсионӣ тайи солҳои 2019-2023-ро дар бар мегирад.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф бештар ба муқаррарот ва ҳулосаҳои назариятчиёни илмҳои фалсафӣ, муҳаққиқони хориҷӣ ва ватанӣ, ки бевосита ба таҳқиқи фалсафаи илм, маориф, ҳамгироии илму маориф ва истеҳсолот рӯ овардаанд, таъян намудааст. Дар баробари ин, корҳои илмӣ олимони муаллифон, ки дар шакли монографияҳо, дастурҳои таълимӣ, мақолаҳои илмӣ, инчунин, маҳзанҳои электронии интернетӣ мавриди истифодаи васеъ қарор гирифтаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқоти диссертатсиониро истифодаи методҳои умумии маърифати илмӣ-диалектикӣ, таърихӣ, сохторӣ-

системавӣ, таҳлили функционалӣ ва синергетикӣ, муқоисавӣ ва ғайра ташкил медиҳанд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқоти диссертатсиониро далелҳои асосноки илмӣ, ки аз ҷониби аксарияти олимон ва муҳаққиқон пазируфта шудаанд, ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҳқиқотро меъёрҳои муайянгардида дар методологияи таҳқиқоти илмӣ, аз қабili таҳлили ратсионалӣ, воқеъбинона ва бо далелҳои муътамад асоснокшуда ташкил додаанд. Барои таҳқиқи ҳамачонибаи мавзӯ ва кушодани ҷанбаҳои калидии он сарчашма ва адабиёти гуногуни илмӣ ба таври васеъ истифода шудаанд.

Навгонии илмии таҳқиқот. Таҳқиқоти мазкур кӯшиши таҳлили иҷтимоӣ – фалсафии боҳамалоқамандии илму маориф дар давраҳои таърихи ташаккулёбии ҷомеаи инсонӣ, ҷанбаҳои иҷтимоиву фалсафии ҳамгироии илму маориф дар замони муосир, муайян намудани аҳамият ва зарурати ҳамгироии илму маориф ва нақши он дар рушди давлатдорӣ миллӣ мебошад. Дар доираи таҳқиқоти диссертатсионии мазкур бори аввал дар ҷумҳурии таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии масъалаи боҳамалоқамандии илму маориф амалӣ гардидааст. Масъалаҳои алоҳидаи навгонии таҳқиқотро ба таври зайл муаррифӣ намудан мумкин аст:

-собит гардид, ки ташаккулёбии илм ҳамчун маҷмуи донишҳо ва маориф ҳамчун низоми таълиму тарбия дар ибтидои фаъолияти мустақилонаи дошта, равобити байни онҳо ҳамчун ниҳодҳои иҷтимоӣ дар раванди таърих пас аз инқилобҳои илмӣ оғоз гардид;

-нишон дода шуд, ки ҳамгироии илм ва маориф дар шароити муосир ба яке аз равандҳои меҳварии рушди давлат ва ҷомеа табдил ёфтааст, аз ин рӯ, таҳқиқу таҳлили он барои илм хусусияти актуалӣ касб намудааст;

-муайян гардид, ки боҳамалоқамандии маориф ва илм дар шакли интегратсияи неруи зеҳнии илми академӣ ва мактабҳои олии дар кишварҳои хориҷӣ мақоми хосаи дошта, дар ҳалли мушкилоти ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ нақши муҳим мебошад;

- *ошкор гардид*, ки дар шароити соҳибистиклолӣ ҷомеаи Тоҷикистон баланд бардоштани иқтисодии илмии кишвар ва дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ намудани раванди боҳамалоқамандии илм ва маориф, аз ҷумла, дар самти ҳамгироии таҳсилоти олии касбӣ бо илми академӣ ба зарурати воқеӣ табдил ёфтааст. Мувофиқи мушоҳидаи таҳлилгарон, дар давоми солҳои соҳибистиклолӣ робитаи илмҳои бунёдӣ бо илмҳои кафедраву академӣ қатъ гардида истодааст, ки ин яке аз мушкилоти мубрами соҳаи илм ва маориф ба шумор меравад;

-муайян карда шуд, ки дар шароити имрӯза таҳсилоти олий чун манбаи ташаккули ҷаҳонбинӣ, методология ва нишондиҳандаи фарҳанги ҷомеаи имрӯза дар ташаккул ва таҳкими иқтисодии зехнии ҷумҳурии нақши муайянкунанда дорад.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Боҳамалоқамандӣ яке аз категорияҳои асосии фалсафаи муосир маҳсуб шуда, ба мафҳуми интегратсия робитаи қавӣ дорад. Раванди ҳамгирӣ, қабл аз ҳама, зери таъсири амалҳои мутақобила омезиш ва инкишоф ёфтани объектҳои гуногун маҳсуб шуда, он ҳамчун категорияи ибтидоӣ ва муҳимми рушди ҳодисаҳои иҷтимоиву иқтисодии ҷамъият эътироф мешавад. Боҳамалоқамандӣ бошад, мафҳуми муҳимтарин ва аввалин чизест, ки ҳангоми омӯзиши ва баррасии материя ва ҳаракат мавриди истифода қарор дода мешавад. Ҳамгирӣ омилҳои ибтидоӣ ва асосии рушди ашёҳо буда, берун шудан аз доираи ин маърифат ва василаи ҳосил намудани дониш ғайриимкон аст. Таърихи ташаккули илм бо таърихи ташаккул ва рушди маориф робитаи зич дошта, вазифаи бевоситаи онҳо дар ин раванд на танҳо интиқоли низоми дониш, балки тарбияи инсонӣ қобили меҳнат ва фаъолияти касбии илмӣ мебошад.

2. Ҳамгирӣ дар соҳаи илм ва маориф муттаҳид сохтани қисматҳои алоҳидаи илмро ба комплекси ҷудонашаванда пешбинӣ мекунад. Дар баробари ин, ҳамгирӣ дар ҳамаи самтҳои фаъолияти инсонӣ ҳузур дошта, дар ҳақиқати проблемаҳои бавуқӯъомада таъсири ҳудро мегузорад, зеро тамоми прогрессҳои иҷтимоӣ бо ҳам робитаи амиқи диалектикӣ доранд. Вобаста ба ҳамин зарурат охири асри XX ва аввали асри XXI-ро замони интегратсия номидаанд. Дар равандҳои интератсионие, ки имрӯз ҷаҳонро фаро гирифтаанд, илм ва маориф ҷойгоҳ ва мақоми хоса доранд, зеро маориф ва илм аслиҳае мебошанд, ки метавонанд оламро дигаргун созанд.

3. Дар раванди ҷаҳонишавӣ аксари миллату давлатҳо барои ҳифзи арзишҳои маънавию фарҳангӣ ва аз ҷиҳати иқтисодӣ пурзӯр кардани мавқеи худ азму талош мекунанд. Зеро тамоюли ҷаҳонишавӣ фарҳанги ҳама халқияту миллатҳоро дар заифию устуворӣ имтиҳон мекунад. Роҳи ягона ва асосии ҳифзи ин арзишҳо дар ҷунин шароит тавассути илму маориф сураат мегирад. Чунки аксари арзишҳо, махсусан, арзишҳои фарҳангӣ тавассути илм, маориф дар раванди таърих аз насл ба насл ба мерос гузаштааст.

4. Рушд ва тарақиёти тамаддуни имрӯзаи инсонӣ нишон медиҳад, ки ҳар як давлату миллат барои аз ҳар ҷиҳат пуриқтисодӣ намудани мавқеи худ, ниёз ба нерӯи бузурги зехнӣ дорад. Вобаста ба дарки ин

зарурат, ҳар як милати соҳибтамадун ва соҳибихтиёр, ҳамеша барои тайёр кардани мутахассисони баландихтисос талош меварзад. Ба ғайр аз ин, ҳар як миллату давлат барои рушди ҳамаҷонибаи низоми миллии давлатдории худ ба тарбияи мутахассисони системаи илм ва маориф эҳтиёҷи калон дорад, зеро рушди давлатдории миллиро бидуни рушди илму маориф ва технология тасаввур кардан имконнопазир аст. Дар ин радиф, чараёни омода ва тарбия намудани чунин мутахассисон бе ҳамгирии илму маориф номумкин мебошад.

5. Масълаи асосии илму маорифи муосир омӯзиши ҷаҳон, шаклҳо, намудҳои ҳаракати материя, муносибати инсон ба худ, олам, муайян намудани мавқеи ӯ дар олам ва дарки ин падида ва тамоюлҳо дар шуур ва зехни инсонӣ ба ҳисоб меравад. Вобаста ба болоравии нақши маориф дар рушди иқтисодӣ, иҷтимоию фарҳангии кишварҳо дар замони муосир таъмини муосирсозии низоми идораи ҷомеа ва давлатҳо, рақобатпазирии иқтисоди миллий, сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф дар тамоми кишварҳои рушдёфта мавриди тавачҷуҳи доираҳои сиёсӣ, илмӣ, тижоратӣ ва ҷамъиятӣ қарор гирифтааст. Тасаввурот дар бораи он ки оянда ба он кишварҳое тааллуқ дорад, ки дорои муассисаҳои самаранок ва қобили тавлиди неруи зехнӣ ҳамчун асоси воқеии рушди истеъдоди шаҳрвандон ва таъмини некуаҳволии онҳо мебошад, маъмул гардидааст.

6. Яке аз тамоюлҳои пешбарандаи рушди илму маорифи муосир ҳамгирии байни онҳо мебошад. Фаҳмиши ибтидоии мафҳуми истилоҳи «интегратсия» дар солҳои 60-уми асри XIX чорӣ шудааст, вале дар он ҳанӯз чандон мазмуни воқеии ҳамаи он равандҳоеро, ки имрӯз бо ин истилоҳ муайян мекунанд, инъикос намекард. Мафҳуми интегратсия дар қаринаи фалсафӣ дар чунин маъниҳо фаҳмида мешавад: интегратсия ҳамчун муттаҳидшавии қисмҳои алоҳида, баҳамовардани ҷузъҳои чудобуда, мутаҳид ва бо ҳам пайваст сохтани унсурҳои алоҳида, ки бо мураккабшавӣ ва таҳкими робита ва муносибатҳои байни онҳо ҳамроҳ мешавад. Имрӯз, сатҳи пешрафти илми-техникии кишварҳои олам маҳз аз ҳамгирии самараноки маориф, илм ва истехсолот вобаста буда, он ҳамчун омили муҳими таъмини рушди устувор ва рақобатпазирӣ онҳо эътироф мешавад. Ҳолати мазкур аҳамияти иҷтимоӣ-фалсафии баҳамалоқамандӣ ва ҳамгирии илму маорифро собит месозад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз он иборат аст, ки муқаррарот ва ҳулосаҳои назариявӣ, натиҷаҳои дастрасшуда дар қоркарди асосҳои фалсафӣ ва методологии концепсияҳои рушди илму маориф ва технолгияҳои навин дар мамлакат саҳми хешро мегузоранд. Рисолаи таҳқиқотии пешниҳодшуда барои

бунёди тасаввуроти амиқ дар бораи фаҳмиши фалсафии мафҳуми хамгирӣ, зарурати ҳагирии илм ва маориф дар ҷомеа, мушкилот, равияҳо ва зиддиятҳои гуногуни ҷойдошта дар ин ҷода мусоидат менамояд. Натиҷаҳои бадастомадаи кори илмӣ-таҳқиқотӣ метавонанд дар рушди минбаъдаи коркардҳо, инчунин, дар муайян намудани равишҳои фанҳои нави фалсафии илм ва маориф истифода карда шаванд. Инчунин, аҳамияти илмӣ-амалии рисолаи таҳқиқотӣ дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои таҳқиқотро метавон хангоми таълими фанҳои фалсафа, фалсафии табиатшиносӣ, фалсафии илм, фарҳангшиносӣ, гнесология, антропология ва ғайра истифода кард.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Эътимоднокии натиҷаҳо ва хулосаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионии гузаронидашударо асоснокии методологии муқаррароти ибтидои назариявӣ, мувофиқати усулҳои таҳқиқот ба ҳадафҳо ва вазифаҳои он, инчунин, истифодаи усулҳои диалектикӣ, объективӣ, таърихӣ, мантиқӣ ва муқоисавӣ таъмин намудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии «Боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити Истиқлолоияти давлатии Тоҷикистон» барои дарёфти дарачаи илмии доктори фалсафа PhD, доктор аз рӯи ихтисос ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020101 – Фалсафии иҷтимоӣ) мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии докталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Рисола кори илмӣ-таҳқиқотии мустақилона иҷрошуда мебошад. Докторант мақсад ва вазифаҳои таҳқиқро дуруст муайян намуда, зимни таҳлили манбаъҳо, моҳирона интихоб намудани ҳадафҳо ва вазифаҳои гузошташуда аз методҳои мувофиқ истифода бурдааст. Хулосаҳо ва натиҷаҳо, ки дар рисола ҷой доранд, натиҷаи таҳқиқоти мустақилонаи докторант мебошанд.

Муаллиф дар тасниф ва таҳқиқи ҷобачогузории мавод дар бобҳо, коркарди маълумоти бадастомада ва таҳлили натиҷаҳо, ҷамъбасту хулосабарориҳо бо сабки баёни фаҳмо ва мушаххас саҳм гузоштааст.

Тавсиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Кори таҳқиқотӣ дар кафедраи фалсафии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ омода шуда, дар ҷаласаи кафедраи мазкур (суратҷаласаи №000 аз 28.01.2023) ва ҷаласаи васеи раёсати илм ва инноватсияи донишгоҳ (суратҷаласаи №000 аз 15.05.2023) муҳокима гардида, барои дифоъ пешниҳод шудааст. Мазмуни асосӣ ва хулосаҳои

рисолаи таҳқиқотӣ дар мақолаҳои илмӣ, инчунин, дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ сатҳи ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ инъикос ёфтаанд. Аз ҷумла, диссертант дар конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ «Вазъи илм ва маориф дар шароити Истиқлоли давлатӣ» (ш. Душанбе, 28 октябри соли 2022) дар мавзуи «Ҷанбаҳои иҷтимоӣ – фалсафии таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф»; дар семинари илмию амалии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони “Фалсафаи муосири тоҷик: мушкилот, дурнамо ва роҳҳои рушд” дар мавзуи “Ҳамгироии илм ва маориф: зарурат ва имкониятҳо”, конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ “Амнияти иҷтимоӣ ҳамчун омилҳои муҳимми рушди устувор” дар мавзуи “Мавқеи илм ва маориф дар таъмини амнияти иҷтимоӣ” (Душанбе – 2021), конференсияи илмӣ – назариявӣ бахшида ба “Рӯзи илми тоҷик ва соли 2025 соли ҳифзи пиряхҳо” (11-14- уми апрели соли 2023– Кӯлоб) дар мавзуи “Ҳамгироии илм ва маориф ҳамчун самти афзалиятноки рушди илми академӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии” ва дигар конференсу ҳаммоишҳои илмӣ бо маъруза ва гузоришҳои илмӣ иштирок намудааст.

Интишороти аз рӯи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 7 интишороти муаллиф инъикос ёфтаанд, ки 3-тои он дар маҷаллаҳои тақризишавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисола аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, ду боб, 6 зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 182 саҳифаро ташкил медиҳад.

МУҲТАВОИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддимаи диссертатсия зарурати интихоби қори илмӣ-таҳқиқотӣ асоснок, дараҷаи омӯзиш, объект ва предмети таҳқиқот, ҳадаф ва вазифаҳои он муайян карда шуда, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия таҳлил ва нуқтаҳои асосии он барои дифоъ пешниҳод гардидаанд.

Боби якуми диссертатсия «**Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон**» аз се зербоб иборат буда, ба таҳлил ва омӯзиши ташаккули илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва боҳамалоқамандии онҳо дар раванди таърих, ҷанбаҳои иҷтимоӣ-фалсафии таҳқиқи масъалаи бомҳамалоқамандии илм ва маориф, боҳамалоқамандии илм ва маориф дар таҷрибаи давлатҳои хориҷа бахшида шудааст.

Зербоби аввали боби якум – «Ташаккулёбии илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва боҳамалоқамандии онҳо дар раванди таърих» бевосита дар доираи адабиёти илмӣ ва фалсафӣ ба омӯзиш ва таҳлили таърихи ташаккулёбии илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ бахшида шудааст. Боҳамалоқамандӣ яке аз категорияҳои асосии фалсафаи муосир маҳсуб шуда, ба мафҳуми интегратсия робитаи қавӣ дорад. Раванди ҳамгироӣ, қабл аз ҳама, зери таъсири амалҳои мутақобила омезиш ва инкишоф ёфтани объектҳои гуногун маҳсуб шуда, он ҳамчун категорияи ибтидоӣ ва муҳимми рушди ҳодисаҳои иҷтимоиву иқтисодии ҷамъият эътироф мешавад. Боҳамалоқамандӣ бошад, мафҳуми муҳимтарин ва аввалин чизест, ки ҳангоми омӯзиши ва баррасии материя ва ҳаракат мавриди истифода қарор дода мешавад. Ҳамгироӣ омили ибтидоӣ ва асосии рушди ашёҳо буда, берун шудан аз доираи ин маърифат ва василаи ҳосил намудани дониш ғайриимкон аст. Таърихи ташаккули илм бо тарихи ташаккул ва рушди маориф робитаи зич дошта, вазифаи бевоситаи онҳо дар ин раванд на танҳо интиқоли низоми дониш, балки тарбияи инсон қобили меҳнат ва фаъолияти касбии илмӣ мебошад.

Ҳузури раванди ҳамгироӣ ҳамчун раванди диалектикӣ дар рафти фаъолияти ҳамаи субектҳои олами материалӣ ба мушоҳида мерасад. Мураккаб гардидани боҳамалоқамандӣ миёни предметҳои равандҳо ба фаъолити ин чузъҳо таъсири муайян мерасонад. Одам дараҷаи олии инкишофи материяи зинда ба шумор меравад ва бинобар ин, ҳамаи шаклҳои фаъолияти дар зинаҳои ташаккули ӯ зоҳиргардида бо ҳам алоқамандӣ ва вобастагӣ доранд. Масалан, фаъолияти меҳнатӣ-чисмонӣ бо фаъолити зеҳнии инсон доимо дар ирриботу алоқа ҳастанд ва якдигаро комил мегардонанд. Асоси рушди шахсияти инсон аз ташаккулёбии фаъолити зеҳнии он вобастагӣ дорад, зеро маҳз тавасути фаъолияти зеҳнӣ инсон дар бораи ояндаи худ тасмим мегирад.

Ҷой доштани тамоюли интегратсия ва боҳамалоқамандиро дар тамоми ҷузъиёти воқеият принципҳои фанни синергетика низ тасдиқ менамояд.

Истифодаи мафҳуми ҳамгироӣ (интегратсия) дар шароити муосир густариш ёфта, он дар соҳаи ҳаёти сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ, илму маориф ва ҳатто дар фанҳои таълимӣ мактабҳо мавриди истифодаи васеъ қарор дорад. Мафҳуми “интегратсия” аз калимаи латинии “integratio” гирифта дар забони тоҷикӣ чун “ҳамгироӣ” фаҳмида мешавад. Дар умум мафҳуми ҳамгироиро метавон чун боҳампаивастшавӣ,

вобасташавии чузъҳои алоҳида ва умумӣ, омезишѐбии унсурҳои алоҳида ва умумӣ шарҳ дод.

Дар шароити нави рушди ҷомеаи ҷаҳонӣ раванди ҳамгироӣ ҳамчун низоми муаянкундаи рушди тамоми соҳаҳои фаъолияти инсонӣ эътироф мешавад. Бояд ёдовар шуд, ки дар ин раванд робитаи иштирокчиёни он мустақамтар гардида, мустақилияти онҳо коста мегардад ва дар натиҷа шаклҳои нави фаъолият пайдо гардида, муносибатҳои навро ба вучуд меоранд. Ҳамин аст, ки рӯз то рӯз зуҳурѐбии ин ҷараён шидат гирифта, он тамоми соҳаҳои иҷтимоиву иқтисодии ҷомеаро ҳамроҳӣ мекунад. Маҳз фарогир будани ин тамоюл, онро ба динамики умумии рушди ҷомеа ва давлат оварда расонидааст.

Дар зербоби дуҷуми боби аввал, ки «**Ҷанбаҳои иҷтимоӣ – фалсафии таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф**» унвон гирифтааст, шарҳ ва таҳлили мафҳуми иттилоот дар ҷанбаҳо, консепсияҳо ва назарияҳои гуногуни илмӣ сурат гирифта, маъноҳои дигарро касб менамояд. Дар раванди ҷаҳонишавӣ аксари миллату давлатҳо барои ҳифзи арзишҳои маънавиву фарҳангӣ ва аз ҷиҳати иқтисодӣ пурзӯр кардани мавқеи худ азму талош мекунанд. Зеро тамоюли ҷаҳонишавӣ фарҳанги ҳама халқияту миллатҳоро дар заифию устуворӣ имтиҳон мекунад. Роҳи ягона ва асосии ҳифзи ин арзишҳо дар чунин шароит тавассути илму маориф сурат мегирад. Чунки аксарияти арзишҳо, махсусан, арзишҳои фарҳангӣ тавассути илм, маориф дар раванди таърих аз насл ба насл ба мерос гузаштааст. Барои ин, ҳар як миллату давлатро лозим аст, ки барои комилу мукамал ба мерос гузоштани илму тамаддун ва ҳифзи арзишҳои гузаштагони хеш ҳарчи бештар илми ватании худро рушд диҳад. Мусаллам аст, ки барои дуруст рушдѐбии ин падида ҷомеа ниѐз ба мутахассисони ҳирфавӣ ва баландиқтисоси касбӣ дорад, ки ин тавассути низоми маориф дар давлат ба роҳ монда мешавад. Вале иҷрои самараноки вазифаи муҳими таърихиву ҷамъиятии ин ѐ он миллат, халқият ва давлат аз тарафи маориф танҳо дар якҷоягӣ бо илм имконпазир мегардад. Тамоюли мазкурро раванди боҳамалоқамандии илму маориф ѐ интегратсияи илм ва маориф меноманд.

Ҷомеаи муосир дар марҳалаи муҳимми таърихӣ, гузариш ба зинаи нави инкишофи худ – ҷомеаи иттилоотӣ қарор дорад. Ҳамзамон бо вусъат гирифтани тамоюли ҷаҳонишавӣ, авҷгирии бухрони маънавӣ ва ахлоқӣ, афзоиши нобаробарии гуногуни иҷтимоӣ миѐни давлатҳо соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ва ниҳодҳои давлатиро ба мушкилоти гуногун рӯ ба рӯ месозад. Ин, дар навбати худ, талаб мекунад, ки институтҳои иҷтимоии давлат ба ҳалли проблемаҳои бухронии ҷомеа ба монанди

таълиму тарбия, вусъатбахшидани сатҳи некуаҳолии иҷтимоиву иқтисодӣ ва равонии ҷомеа нигаронида шаванд. Аз ин рӯ, таҳқиқи масъалаи баҳамалоқамандии илму маориф ва ҷанбаҳои иҷтимоӣ-фалсафии он дар шароити кунунӣ зарурӣ мебошад, зеро нақши илму маориф дар рушди давлат ва ҷомеа афзоиш ёфта, амалигардонии ҳадафу манфиатҳои давлат бе интегратсияи онҳо ғайриимкон мебошад.

Дар зербоби сеюми боби якум «**Боҳамалоқамандии илм ва маориф дар таҷрибаи давлатҳои хориҷа**» масъалаи ҳамгирии илму маориф дар низомии миллии иноватсионӣ дар давлатҳои хориҷа баррасӣ шудааст. Дарачаи рушди устувори ҷомеа ба неруи зехнӣ ва иқтидори илмӣ он вобастагӣ дорад, зеро дар айни ҳол иқтидори илмию истеҳсолӣ барои рушдҳои иқтисодӣ миллии аксарияти давлатҳои хориҷа ҳамчун механизми асосӣ ба шумор меравад. Таҷриба ва амалияи давлатҳои пешқадам дар соҳаи ҳамгирии илм ва маориф нишон медиҳад, ки тамоюли дурусти ҳамгирии илмию таълимӣ омода намудани мутахассисони хирфавӣ ва ба талаботи дар бозори меҳнат ҷавобгуйро таъмин менамояд. Тағйироти технологияи истеҳсолот, ки ба истифодаи донишҳои навтарин асос меёбад, ба рушди иқтисоди кишвар мусоидат менамояд. Омӯзиши таҷрибаи ҷаҳонӣ ҷанбаи муҳими такмил ва татбиқи концепсияи миллии ҳамгирии илм, маориф ва истеҳсолот вобаста ба имкониятҳои мавҷудаи кишвар мебошад. Ин раванд тӯлонӣ ва бисёрҷанба буда, бо гуногунии шаклҳои ҳамгироӣ дар мисоли донишгоҳҳои модели амриқой, модели ҷопонӣ (осиёӣ) ва модели аврупоии навҳои омехта муайян карда мешавад. Дар амалияи ҷаҳонӣ мақоми махсусро донишгоҳҳои таҳқиқотии илмӣ ишғол мекунанд, ки дар доираи кампусҳо* аудиторияҳои лексионӣ ҷойгир буда, донишҷӯён ҳам маводи назариявӣ мегиранд ва ҳам дар лабораторияҳо ва озмоишгоҳҳо бевосита фаъолияти таҳқиқотӣ сурат мегирад². Равандҳои боҳамалоқамандӣ дар соҳаи маориф зери таъсири раванди ҷаҳонишавӣ қарор гирифта, равандҳои ҳамгироӣ дар тамоми соҳаҳои фаъолияти инсонӣ, махсусан, илму маориф дида мешавад³. Хусусияти асосии концепсияҳои донишгоҳҳо бо чунин шакли ҳамгироӣ мавҷудияти робитаи устувор бо раванди истеҳсолот мебошад. Дар рушди ғояи донишгоҳӣ таҷрибаи донишгоҳҳои ИМА (донишгоҳҳои Техас, Донишгоҳи Стэнфорд, Донишгоҳи Манчестер Метрополитен ва ғайра)

* Кампус (аз лотинии *campus* – майдон, ҷазои кушод, шаҳраки донишгоҳ (донишкада, донишҷӯ)).

² Бейзеров В. А. Интеграция Белорусской системы образования в мировое образовательное пространство. <https://core.ac.uk/download/pdf/75998704> (санаи дастрасӣ 20. 05.2022)

³ Бейзеров В. А. Интеграция Белорусской системы образования в мировое образовательное пространство. <https://core.ac.uk/download/pdf/75998704> (санаи дастрасӣ 20. 05.2022)

чолиби диққат мебошад. Масалан, Донишкадаи технологии Массачусетс тақрибан бо 300 ташкилот робита дорад (зиёда аз нисфи онҳо бузургтарин корхонаҳои ИМА мебошанд)⁴. Барои донишгоҳҳои таҳқиқотӣ гуногунии манбаъҳои маблағгузорӣ хос мебошад: бучети давлатӣ ва маҳаллӣ, грантҳо, фондҳои хайриявӣ ва парасторӣ, тичорат, даромад аз фаъолияти таълимӣ, таҳқиқотӣ, истеҳсоли ва машваратӣ.

Дар боби дуюм, ки «**Стратегияи боҳамалоқамандии илм ва маориф дар шароити ҷомеаи тағйирёбандаи Тоҷикистон: мушкилот ва дурнамо**» номгузорӣ шудааст, масъалаи стратегияи рушди илму маориф, стратегияи ҳамгирии илму маориф, вазъи боҳамалоқамандии илму маориф дар шароити ҷомеаи тағйирёбандаи ҷомеаи Тоҷикистон, ҳамгирии илму маориф дар низоми миллии инноватсионӣ, ҳамчунин, заминаҳои меъёриву ҳуқуқии рушди илму маориф ва боҳамалоқамандии онҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар зербоби якуми боби дуюми диссертатсия «**Вазъи боҳамалоқамандии илм ва маориф дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон: (ҳолат ва дурнамо)**» ҳолати кунунии равобити илму маориф, зарурати омӯзиш ва амалисосзии ин падида дар ҷомеаи нави Тоҷикистон баррасӣ гардидааст. Тавре ки медонем, имрӯз ҳукумати мамлакатамон барои боз ҳам раванқ ёфтани соҳаи илму маориф ва рушди сармояи инсонӣ азму талош намуда, низоми илму маорифи кишварамонро кӯшиши мутобиқ намудан ба меъёрҳои байналмилалӣ соҳаҳои илм, технология ва маорифро дорад. Шароити нави рушди ҷомеаи ҷаҳонӣ тақозо мекунад, ки боҳамалоқамандӣ ё интегратсия дар соҳаи илм ва маориф ҳам дар дохил ва ҳам бо хориҷи кишвар бояд роҳандозӣ карда шавад. Аз ин рӯ, рушди илму маориф ва фановарӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди маориф ва илми давлатҳои шарикӣ стратегияи он ва давлатҳои, ки низоми идораи илм ва маориф дар онҳо пешқадам аст, вобастагии зиҷ дорад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибхитӣ наметавонад аз ин раванд худдорӣ намояд ва рушди устувори он низ ба равандии ҳамгирии илм ва маориф вобастагии амиқ дорад.

Дар замони истиқлолияти давлатӣ дар ҷумҳурӣ доир ба муттаҳид намудани иқтисодии илмӣ мамлакат тадбирҳои муҳим амалӣ гардидаанд. Аз ҷумла, дар қатори дигар санадҳои дахлдор барои соҳаи маориф қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи тасдиқи Барномаи ҳамгирии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои

⁴ Бейзеров В. А. Интеграция Белорусской системы образования в мировое образовательное пространство. <https://core.ac.uk/download/pdf/75998704> (санаи дастрасӣ 20. 05.2022)

солҳои 2010-2015” қабул гардид⁵, ки чун санади асосии раҳнамо аз ҷониби муассисаҳои илмӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий мавриди амал қарор дорад.

Ҳамчунин, масъалаи мазкур дар суҳанрониҳои Президенти мамлакат зимни сафарҳои корӣ ба минтақаҳои ҷумҳурӣ, мулоқот бо кишрҳои гуногуни ҷомеа инъикос ёфта, доир ба истифодаи самараноки неруи зеҳнии кишвар, ҳамкориҳои олимон бо истеҳсолчиён ва ғайраҳо дастуру супоришҳо дода мешавад.

Дар шароити муосир зарурати амалӣ намудани чунин шаклҳои интегратсия имконпазир ва муфид хоҳад буд:

А) Интегратсияи илми академӣ ва мактабҳои олий. Ҳамгирии илми академӣ бо илми кафедравӣ ва муассисаҳои олии таълимӣ ба яке аз масъалаҳои муҳиму ҳалаталбӣ ҷомеаи илми имрӯзаи Тоҷикистон мубадал гардидааст. Зеро мувофиқи таҳлилҳои солҳои охир мушкилоти асосии барои рушди нерӯи зеҳнӣ ва баландбардории иқтисодии илмӣ дар даврони соибистиклолӣ - ин қатъ гардидани ҳамгирии илми академӣ бо таҳсилоти олий ба шумор меравад. Пайдо гардидани чунин навъи мушкилот дар ҷомеаи илмӣ боиси коҳишёбии сифати тасилот, канорагирии олимон аз таҳқиқотҳои фундаменталӣ ва ҳамчунин фаъолияти магистрантон, докторантон, аспирантону унвонҷуёнро бо дастгоҳҳо ва озмоишгоҳҳои марказҳои таҳқиқотии АМИТ ва академияҳои соҳавӣ мушкил месозад.

Б) Интегратсияи илми кафедравӣ ва бунёдӣ. Боҳамалоқамандии илми бунёдӣ бо илмӣ кафедравӣ механизми асосии рушди тафаккури илми таълимгирандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ба шумор рафта, дар ин раванд, тамоюли пайдошавии фанҳои нави таълимӣ ба вучуд меояд, ки дар натиҷа боиси васеъшавии ҷаҳонбинии донишҷӯён доир ба масоили табиат, ҷомеа ва мақоми инсон мегардад.

Маврид ба зикр аст, ки рушди илмҳои дақиқ бо илмҳои бунёдӣ ва эксперименталӣ пайвастагии амиқи диалектикӣ дошта, бе мавҷудияти пойгоҳи таҳқиқотӣ, амалӣ намудани таҳқиқот ва натиҷагириҳо дар ин самт имконнопазир аст.

В) Интегратсияи илм ва истеҳсолот. Дар санадҳои расмӣ давлатӣ муттаҳид намудани иқтисодии илмӣ ва роҳандозӣ намудани ҳамкориҳо бо корхонаҳои саноатӣ ҳамчун шартҳои муҳимми ҳалли мушкилоти иқтисодию иҷтимоии кишвар таъкид шудааст. Лекин дар ин самт чанд мушкилоте вучуд дорад, ки интегратсияи воқеии илму истеҳсолотро

⁵ Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон -“Дар бораи тасдиқи Барномаи ҳамгирии илм ва таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015” аз 2 июли соли 2009, №371.

халалдор месозад. Набудани Ҳамоҳангии мавзӯҳои таҳқиқотӣ бо талаботи корхонаҳои саноатӣ ва вобаста ба ин, харидор пайдо накардани натиҷаҳои таҳқиқотҳои илмӣ аз мушкilotест, ки солҳои зиёд боз арзи ҳастӣ мекунад. Дар ин замина манбаъҳои иловагии маблағгузорӣ ба соҳаи илм маҳдуд мегарданд ва ё пурра аз байн мераванд, ки ин боиси комилан ғайриимкон гардидани интегратсияи илм ва истеҳсолот хоҳад гашт. Зеро шартҳои муҳимми ҳамгироии илму истеҳсолот, ин манбаъҳои маблағгузорию иловагӣ аз ҳисоби корхонаҳои саноатии давлатию ғайридавлатӣ маҳсуб мешавад.

Зербоби дуҷуми боби дуҷум ба таҳлил ва баррасии масъалаи **«Ҳамгироии илм ва маориф ҳамчун самти афзалиятноки рушди илми академӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии»** бахшида шудааст. Низоми муосири таҳсилоти олии хусусияти хоҳе дорад, ки иртиботи ирсии онро бо пешрафти илмию техникӣ ва истеҳсолот собит мекунад ва дар зерин таъсири он, нуруи донишҳои илмию техникӣ ва технологияи таълиму тарбия, умуман, тағйироти кулӣ ба амал меояд.

Дар шароити тағйирёбандаи ҷомеаи муосир таҳсилоти олии самти афзалиятнок буда, тайёр кардани мутахассисони ҳирфавию болаёқат барои ворид шудан дар дунёи нави «технократӣ» ва таъмини пурра аз иттилооти илмӣ яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи маориф мебошад. Вазифаҳои овардашуда асоси фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ мансуб меёбанд. Бояд зикр кард, ки асри XXI ҳамчун асри илм ва технологӣ қабул гардидааст, аз ин рӯ, нақши илм ва таҳсилот дар пешравии тараққиёти ҷомеа ва давлат ва барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоиву иқтисодии онҳо муҳим арзёбӣ шудаанд. Ҳамгироии илму маориф ва истеҳсолот, ҳамчун раванди ҷудонашавандаи рушди илм ба баланд бардоштани донишҳои илмӣ ва воситаи сайқалёбии зеҳни инсонӣ мусоидат хоҳад кард.

Аҳамияти масъалаи баррасишаванда аз талаботи таҳқиқоти минбаъдаи равандҳои муосири ҳамгироии илм ва маориф, аз ҷумла, дарки концептуалӣ ва маҷмуии шаклҳои нави донишҳои илмӣ, пайдоиши таҳқиқоти бунёдӣ ва кафедравӣ, ки робита ва ҳамкориҳои соҳаҳои гуногуни илму таъмин мекунанд, ифода меёбад. Ин зарурат ба он шарт меёбад, ки навігиҳои илми академӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии бо илмҳои гуманитарӣ, ҷомеашиносӣ, табиатшиносӣ, дақиқ, риёзӣ ва техникӣ бо ҳам зич алоқаманд шаванд. Огоҳӣ аз донишҳои нави ва нақши онҳо дар фанҳои таълимии муассисаҳои олии барои рушди соҳаҳои илмҳои гуногун мусоидат мекунанд. Ҳадафи таълиму тарбия дар тамоми марҳалаҳои рушдашон аз диди педагогӣ барои қонеъ гардондани

талаботи иҷтимоӣ - фарҳангии ҷамъият ба мутахассисони болаёқат ниёзманд мебошад. Ба ақидаи баъзе муҳаққиқон “Интегратсияи илми академӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий ба ҷомеаи илмӣ ва педагогӣ имкон медиҳад, ки мушкилоти иқтисоди миллиро дар миқёси мамлакат ҳал кунанд”⁶.

Зербоби сеюми боби сеюм омӯзиш ва таҳлили масъалаи «**Ҳамгирии илм ва маориф дар низоми миллии инноватсионии Тоҷикистон: мушкилот ва дурнамо**»-ро дар бар мегирад. Таъкид мегардад, ки омӯзиш ва таҳлили равандҳои ҷаҳони муосир собит месозад, ки рақобатпазирии давлатҳо бештар аз рӯйи имконияти онҳо дар ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ, тавлиди донишҳои нав ва истифодаи самараноки он муқаррар мегардад. Дар ин раванд илму маориф ба яке аз соҳаи муҳиме табдил меёбад, ки барои пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ мусоидат менамояд ва меҳнати фикрӣ бошад, омили муҳимтарин рушди устувор, пешравии иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа ва амнияти ҳар як кишвар қарор мегирад. Аз ин рӯ, нерӯи зеҳнии ҷомеа дар ҷаҳони муосир ба ченаки муҳим ва муайянкунандаи рушд табдил ёфта, хароб гардидани он дар мади аввал ба амнияти кишварҳо ва истиқлолияти онҳо таъсир хоҳад расонд. Тибқи таҳлилҳо, айни ҳол рушди низоми илму маорифи Тоҷикистон дар бемувозинативу рушди миёна қарор дошта, ҳолати кунунии онро муҳаққиқон ба бӯҳрони маорифи умумиҷаҳонӣ рабт медонанд. Дар шароити кунунии рушди босуръати тамаддуни инсонӣ маориф мавқеи меҳварӣ ва калидӣ дорад, зеро айни замон таҳсилот ва рушди илму техника дар муайян намудани арзишҳо, махсусан арзишҳои умумибашарӣ муҳим арзёбӣ шудааст. Дар сурати муассисаҳои таҳсилоти ватанӣ, академияҳои илмӣ ва марказҳои таҳқиқотӣ аз самтҳои асосии рушди иҷтимоӣ-фарҳангии худ маҳрум гарданд, тамоми ҷомеаи мо ба бунбасти иҷтимоӣ меафтад.

Вобаста, ба ин таҳлил ва таҳқиқи масоили марбут ба соҳаи маориф ва илм, рушд ва дурнамои он, инчунин нақшаи соҳаи мазкур дар таъмини рушди устувор ба таъмини амнияти иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа аҳамияти махсус пайдо намуда, омӯзиш ва арзёбии воқеии он метавонад барои рафъи мушкилоти маҷудаи ҷомеаи муосир мусоидат намояд. «Иқтидори маълумотнокии миллии ба пешрафти ҷомеа, аз ҷумла, ба иқтисодиёту фарҳанги он иртиботи ногустастани дошта, ба устувор гардидани мавқеи мамлакат, дар арсаи байналхалқӣ ва ҳалли мушкилоти

⁶ Нелли Измайловна Диденко, Андрей Борисович Петровский, Галина Васильевна Еремичева, Ольга Васильевна Москалева. "Интегратсияи илми академӣ ва донишгоҳӣ дар мисоли Санкт-Петербург: технологияҳои иҷтимоӣ". <https://www.researchgate.net/publication/266264970> Integracia akademiceskoji universitetskoji nauki na primere Sankt-Peterburga socialnye tehnologii (санаи мурочиат 25.03.2023)

дохили мусоидат менамояд»⁷. Дар айни ҳол иқтисодиёти рушдёфта дар асоси дастовардҳои илмиву техникӣ ва технологияи пешқадам, ки омили ҳамаи ин маорифи пешқадам ва ҳамгирии илму маориф бо техникаву технология ва иқтисодиёти пешқадам мебошад, бунёд меёбад.

Хулоса

Натиҷаҳои асосии илмӣ рисола

Таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии соҳаи илм ва маориф собит намуд, ки он дар тамоми давраи тамаддуни инсонӣ муҳарриқи муҳимтарини пешрафти ҷамъиятӣ, техникӣ ва иқтисодӣ маҳсуб мешуд. Бояд тазаққур дод, ки муҳимтарин дастовардҳои илмӣ-техникии ҷаҳони муосир, қабл аз ҳама, роҳандозии дурусту мукамали боҳамалоқамандии маориф, илм ва истехсолот маҳсуб шуда, ҳамчунин иқтидори кишварҳо ва рақобатпазирии онҳо дар шароити муосир маҳз аз сатҳи мавҷудаи илму маорифи онҳо вобастагӣ дорад. Вобаста ба зарурати мавҷуда аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ стратегияҳо, консепсияҳо ва барномаҳои гуногуни давлатӣ ба тасвиб расидонида шудааст, ки онҳо барои рушди маориф ва илму технологияҳои нав мусоидат хоҳанд кард.

Бояд зикр намуд, ки дар кори пешниҳодшуда муаллиф кӯшиш намудааст, ба паҳлуҳои муҳими масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф рӯшанӣ андохта, зарурати аз ҷониби давлат ва кормандони илмию тадқиқотӣ рӯ овардан ба ин масъалаи барои ҳаёти моддию маънавии ҷумҳурӣ заруриро ошкор намояд. Вобаста ба масъалаҳои, ки аз ҷониби диссертант мавриди омӯзиш ва таҳлилу арзёбиҳо қарор дода шуданд, хулосаҳои зерин пешниҳод мегарданд:

1. Дар шароити муосир илму маориф ба соҳаи муҳимм табдил ёфта, дар пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ нақши муҳим мегузорад ва меҳнати фикрӣ бошад, омили муҳимтарин рушди устувор, пешравии иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа ва амнияти ҳар як кишвар маҳсуб мешавад. Аз ин рӯ, неруи зехнии ҷомеа дар ҷаҳони муосир ба ченаки муҳим ва муайянкунандаи рушд табдил ёфта, хароб гардидани он, қабл аз ҳама, ба амнияти кишварҳо ва истиқлолияти онҳо таъсир хоҳад расонд. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки дар ҳоли ҳозир низоми илму маорифи Тоҷикистон дар ҳолати номутаносиб қарор дошта, вазъи кунунии онро пажӯҳишгарон идомаи бухроне арзёбӣ мекунанд, ки низоми илму маорифи тамоми кишварҳоро фаро гирифтааст. [2 – М]

⁷ Имомалиева Р. М Трансформация института образования в современном Таджикистанском обществе (социально-философский анализ) диссертация кандидата философских наук. / [Текст] / Имомалиева Р. М. Душанбе, – 2017. – 173 с.

2. Раванди омӯзиш, таҳлил ва баррасии мавзуи таҳқиқотӣ нишон дод, ки бидуни муайян ва таҳлили дақиқи хусусиятҳои рушди таърихӣ ҳамгироии илм ва маориф муайян намудани ҳадафҳо ва меъёрҳои рушди давлатдорӣ миллӣ душвор хоҳад буд. Дар шароити кунунӣ аксарияти тамоюлҳои мавҷудай соҳаҳои мориф ва илм дар давраҳои гузашташон, дар ҷамъият, тамаддун ва умуман, фарҳанг арзишҳои худро доштанд. [3 – М]

3. Таҳлили амиқ ва ҳамаҷонибаи масъалаи баррасишаванда собит менамояд, ки муттаҳид намудани иқтисодии илмӣ кишвар тавассути амалишавии ҳамгироии муассисаҳои илмӣ - таҳқиқотӣ ва мактабҳои олии воситаи хуби ҳалли мушкилоти иқтисодӣ иҷтимоӣ махсус мешавад. Зеро ки муттаҳид намудани иқтисодии зеҳнӣ баҳри ҳалли мушкилоти ҳаёти иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ сиёсӣ дар таҷрибаи ҷаҳонӣ татбиқи гардида, дар шароити имрӯзаи ҷумҳурии мо низ мубрам ва зарурӣ арзёбӣ мешавад. [4 – М]

4. Рушди босуръати илму техника ва бунёди корхонаҳои пуриқтисодии саноатӣ, инчунин, муносибати ғайриоқилона ба муҳити зист боиси ба вучуд омадани дигаргуниҳои кулӣ дар табиат ва дигар зуҳуроти номатлуб гардида, инсониятро ба фожиаи экологӣ мувочех намуданд. Шароити бавучудомада водор месозад, ки дар шароити мавҷуда барои наҷоти инсоният ва наҷоти сайёра маҳз интегратсияи тамоми нерӯҳои созандаю пешқадам, хусусан иқтисодии илмӣ кишварҳо муҳим ва ҳатмӣ мебошад. Бинобар ин, дар қорӣ тадқиқотӣ мо низ кӯшиш ба харҷ дода шудааст, ки тавассути таҳлили иҷтимоӣ-фалсафии масъалаи мазкур нақши интегратсияи илм ва маориф дар ҳалли мушкилоти ҳаёти моддӣ маънавии ҷумҳурӣ ба таври асоснок ва воқеъбинона арзёбӣ шавад. [2 – М].

5. Таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаи ҳамгироии илм ва маориф нишон дод, ки дар шароити имрӯзаи ҷумҳурӣ ҳамкорӣҳои илмӣ миёни кафедраҳои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва институтҳои илмӣ-тадқиқотӣ дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ нашуда, ба беҳбудӣ ниёз дорад. Тадбирҳои, ки дар ин самт андешида шудаанд ва боиси ба роҳ мондани ҳамкорӣҳо дар шакли иштироки олимони дар қорӣ шӯроҳои диссертатсионӣ, фаъолияти илмӣ-педагогӣ ва роҳбарии илмӣ унвонҷӯён гардиданд, ҳанӯз наметавонанд интегратсияи комили иқтисодии зеҳнӣ ҷумҳуриро таъмин намоянд. [5 – М]

6. Истифодаи яқҷояи заминаи моддӣи техникаи муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ, аз ҷумла Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон ва мактабҳои олии ҷумҳурӣ, ҳамчунин, ба роҳ мондани тадқиқотҳои

муштарак доир ба ҳалли мушкилоти ҳаёти иқтисодию иҷтимоии ҷумҳурӣ аз омилҳои муҳимми натиҷагирӣ равандҳои интегратсионӣ илм, маориф ва истеҳсолот ба шумор мераванд. Омӯзиши масъалаи мазкур нишон дод, ки самаранокии чунин ҳамкориҳо назаррас нестанд ва наметавонанд ниёзҳои ҷомеаро қонеъ гардонанд. [1 – М].

7. Ҳамкориҳои муштарак доир ба ҳалли проблемҳои муҳимми илмӣ, ки байни муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ ҷумҳурӣ бо кишварҳои хориҷӣ, аз ҷумла бо Россия вучуд дошт, тақрибан пурра аз байн рафтаанд. Шароити муосир тақозо мекунад, ки барои дастрасӣ пайдо намудан ба дастовардҳои илмӣ ва технологияҳои инноватсионӣ, ҳамчунин, саҳм гузоштан дар ҳалли проблемҳои глобалӣ барқарор намудани равобити илмӣ бо кишварҳои дигар мувофиқи мақсад аст. [7 – М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Дар асоси таҳлил ва хулосаҳои баровардашуда оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо тавсияҳои зерин пешниҳод карда мешаванд:

1. Маврид ба ёдоварист, ки ҳамгирии илму маориф ба принсипи дучониба асос ёфта, яке вазифаи истеҳсолкунанда, дигаре вазифаи татбиқкунандаро иҷро менамоянд. Бо муттаҳидсозии донишҳои илмӣ ва ҳамгирии миёни илм ва маориф, махсусан, раванди таълим барои тайёр намудани мутахассисони рақобатпазир дар бозори меҳнат зарурӣ ҳисобида мешавад. Дар ин мазмун интегратсия ин раванди амиқи таъсири мутақобилаи дохилӣ, ба ҳам пайвастанӣ донишҳои илмӣ мебошад, ки дар рафти татбиқи он предмет, сохтор, фанҳои таълимӣ ба ҳам алоқаманд ва тағйир ёфта, вазифаҳо васеъ мешаванд, дастгоҳи концептуалию категориявӣ ва воситаҳои методӣ онҳо ба зинаи дигар мебароянд. Аз ин рӯ, риоя ва амалӣ намудани чунин принсипи дучониба барои омода намудани мутахассисони рақобатпазир, пайвастанӣ донишҳои илмӣ ва тақмили дастгоҳи категориявӣ воситаҳои методӣ он мусоидат хоҳанд кард.

2. Ҷиҳати таҳкими боҳамалоқамандии илм ва маориф, инчунин, татбиқи натиҷаҳои корҳои тадқиқотӣ дар ҷумҳурӣ зарурати таҳия ва аз ҷониби Ҳукумати ҷумҳурӣ тасдиқ гардидани барномаи давлатии интегратсияи илм, маориф ва истеҳсолот барои солҳои оянда ба миён омадааст. Ҳолати мавҷуда ниҳодҳои масъули соҳаро водор месозад, ки ҷиҳати амалӣ намудани сиёсати давлатӣ дар ин самт тадбирҳои заруриро амалӣ намоянд.

3. Масъалаи дигари барои ҳаёти илмӣ ҷумҳурӣ ба анҷом расондани тадқиқотҳои илмӣ доир ба самтҳои афзалиятноки илм махсуб

мешавад. Имконияти зеҳнии муассисаҳои илмӣ ва мактабҳои олии ҷумҳурӣ собит месозад, ки ҳар кадом дар алоҳидагӣ имкони анҷом додани тадқиқоти муҳим ва мукамалро надоранд. Бинобар ин, муттаҳид намудани иқтисодии кадрӣ ин муассисаҳо роҳи оқилона ва самараноки ҳалли мушкилоти мавҷуда мебошад. Доир ба самтҳои афзалиятноки илм ва таъмини фаъолияти самараноки муассисаҳои илмӣ ва мактабҳои олии дар ҷумҳурӣ Академияи миллии илмҳои Тоҷикистонро мебошад дурнамои миёнамуҳлат ва дарозмуҳлати самтҳои афзалиятноки илмро таҳия ва ба Ҳукумат пешниҳод намояд.

4.Тавре ки медонем, яке аз шаклҳои ҳамкориҳо дар самти илм ва маориф ин тарбияи кадрҳои илмӣ мебошад. Айни ҳол иҷрои Барномаи давлатии тайёр намудани кадрҳои сатҳи баланди илмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон идома дорад. Таҳлили вазъи мавҷуда нишон медиҳад, ки иҷрои барномаи мазкур аз ҷониби муассисаҳои илмӣ ва кафедраҳои мактабҳои олии дар алоҳидагӣ ғайриимкон аст. Бинобар ин, аз ҷониби Вазорати маориф ва илм ва Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон андешидани тадбирҳои зарурӣ чихати амалӣ намудани ин ҳадафҳо ба мақсад мувофиқ аст.

5.Имрӯз таҳким бахшидани интегратсияи илмҳои бунёди ва мактабҳои олии ба зарурати воқеӣ табдил ёфтааст. Ба ин хотир дар ҷумҳурӣ Фонди президентии тадқиқотҳои бунёди фаъолият мекунад, ки барои амалӣ намудани ин ҳадафҳо мусоидат мекунад.

6. Дар тӯли истиқлолияти давлатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар давлатҳои хориҷӣ зиёда аз 80 созишномаҳои ҳамкориҳои илмӣ ва илмию техникӣ ба имзо расидааст. Аз ин рӯ метавон гуфт, ки барои ба роҳ мондани ҳамкориҳои илмӣ, хусусан, амалӣ намудани тадқиқотҳои муштарак дар самти ҳалли проблемаҳои глобалӣ бо олимони кишварҳои хориҷӣ имконият фароҳам омадааст.

ИНТИШОРОТ АЗ РҶӢИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

а) Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр шудаанд:

- [1-М] Ғаюров Л.Ш. Интегратсияи илм: зарурат, ҳадафҳо ва мушкилот (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ) // [Матн] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Ғаюров / Паёми Маркази таҳқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №4 (76) 2021, – С. 219–229.
- [2-М] Ғаюров Л.Ш. Ташаккулёбии илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва боҳамалоқамандии онҳо дар раванди таърих. // [Матн] / Л.Ш. Ғаюров Паёми Маркази таҳқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №2 (78) 2022, – С. 291–303.
- [3-М] Ғаюров Л.Ш. Таҳлили заминаҳои меъёрии ҳуқуқии ҳамгирии илм ва маориф дар ҷумҳурии тоҷикистон // [Матн] / Л.Ш. Ғаюров / Паёми Маркази таҳқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №4 (80) 2020, – С. 223–234.

Маводи конфронсҳо, фишурдаҳо ва маърузаҳо

- [4-М] Ғаюров Л.Ш. Ҳамгирии илм ва маориф ҳамчун самти афзалиятноки рушди илми академӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии // [Матн] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Ғаюров / Маҷмуаи маводи конфронси илмӣ – назариявӣ бахшида ба рузи илми тоҷик ва соли 2025 соли ҳифзи пирияхҳо. (ДДК) 11-14- уми апрели соли 2023– Кӯлоб – 2023.
- [5-М] Ғаюров Л. Ш. Давалатова Ф. Ҳамгирии илм ва маориф: зарурат ва имкониятҳо // [Матн] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Ғаюров, Ф. Давалатова / Маводи Семинари илмию амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи: “Фалсафаи муосири тоҷик: мушкилот, дурнамо ва роҳҳои рушд”, ДМТ, факултети фалсафа, 2021. – Душанбе, 2021. – С.34-44.

- [6-М] Гаюров Л.Ш. Мавқеи илм ва маориф дар таъмини амнияти иҷтимоӣ // [Матн] / Л.Ш. Гаюров Маводи конференсияи Ҷумҳурии илмию амалӣ дар мавзуи « Амнияти иҷтимоӣ ҳамчун омилҳои муҳимми рушди устувор » дар МТС НПҚТ (ш.Душанбе, **29-декабри соли 2021**).
- [7-М] Гаюров Л.Ш. Ҷанбаҳои иҷтимоӣ – фалсафии таҳқиқи масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф // [Матн] / Гаюров Л.Ш., Камолов. Ш., Раҳмонов З. / Маводи конференсияи Ҷумҳурии илмию амалӣ дар мавзуи “Вазъи илм ва маориф дар шароити Истиқлоли давлатӣ”. МТС НПҚТ. - С. 109-121.

**КУЛЯБСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
АБУАБДУЛЛОХ РУДАКИ**

На правах рукописи

ТДУ: 1(575.3)

ТКБ: 87.3

Г - 50

ГАЮРОВ ЛОИК ШЕРАЛИЕВИЧ

**ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ ТАДЖИКИСТАНА
(социально-философский анализ)**

АВТОРЕФЕРАТ

**Диссертации на соискание учёной степени доктора философии (PhD) –
доктора по специальности 6D020100 – Философия (6D020106 –
Социальная философия)**

Душанбе -2023

**Диссертация выполнена на кафедре философии Кулябского
государственного университета имени
Абуабдуллох Рудаки**

Научный руководитель: Курбонов Абуоахмон Шерович - доктор философских наук, начальник управления анализа социальных проблем Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан

Официальные оппоненты: Каххоров Гаюр Гафурович – доктор философских наук, профессор, старший научный сотрудник отдела социологии Института философии, политологии и права им. Баховадинов НАНТ

Миров Фируз Сафаралиевич - кандидат философских наук, доцент кафедры социологии философского факультета Таджикского национального университета.

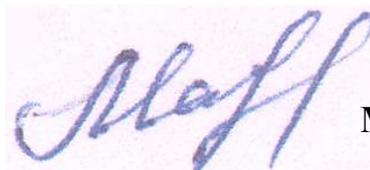
Ведущая организация: Академия государственного управления при Президенте Республики Таджикистан

Защита диссертации состоится « 07 » декабря 2023 года в 14:00 часов на заседании диссертационного совета 6D.КOA-029 при Таджикском национальном университете (734025, г. Душанбе, улица Рудаки, 17).

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в библиотеке Таджикского национального университета по адресу: 734025, г. Душанбе, проспект Рудаки, 17 и на сайте www.tnu.tj

Автореферат разослан « ____ » _____ 2023 года

**Ученый секретарь
диссертационного совета,
доктор философских наук**

Муминов А.И.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. В современных условиях процессы интеграции общества выводят науку и образование на качественно новый уровень общественного взаимодействия. В зависимости от расширения процессов глобализации, формированием инновационного пространства, превращением университетов в центры социокультурного развития и др. на этом этапе будут определяться как перспективы разработок, так и их существенное влияние на развитие общества. Наука и образование являются двумя взаимосвязанными понятиями и играют ключевую роль в развитии личности и общества. Также эти два института взаимовлияют друг на друга во всех направлениях и в целом способствуют общему прогрессу человечества.

В последние годы в Республике Таджикистан исследование взаимодействия науки и образования приобретает важную актуальность, принимаются практические меры по обеспечению совместной деятельности этих двух сфер. Анализ состояния взаимодействия в сфере образования и науки, а также интеграции в области науки и производства, соответствие направлений научных исследований требованиям экономической и социальной жизни республики доказывает, что этот вопрос требует большего изучения и исследования в современных условиях. Целью утверждения государственных документов и актов, в том числе Стратегии Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2007-2015 годы, Программы инновационного развития Республики Таджикистан на 2011-2020 годы и т.д. является создание оптимальных условий для интеграции академической науки и науки высших школ, также на этой основе предполагается наладить тесное взаимодействие этих учреждений с промышленными предприятиями страны.

Следует отметить, что на сегодняшний день в республике имеется опыт всесторонней совместной деятельности научных учреждений и высших учебных заведений по решению важных научных и научно-технических задач, разработке новых технологий, применению результатов научных исследований в области экономики, культуры и образования, а также в области подготовки высококвалифицированных специалистов. В условиях государственной независимости научное и научно-педагогическое сотрудничество между научно-исследовательскими учреждениями и высших учебно-профессиональных заведений республики продолжается в форме участия в диссертационных советах, совместных исследований в лабораториях научно-исследовательских институтов Национальной академии наук Таджикистана и отраслевых академий, научного руководителя соискателей различных учреждений и др.

В то же время следует признать, что в стране интеграция науки и высшего образования не реализуется на должном уровне. Уровень сотрудничества потенциала научно-исследовательских учреждений и высших учебных заведений в целях подготовки высококвалифицированных научных кадров и специалистов не отвечает требованиям времени, что отрицательно сказывается на развитии науки, качество образования и, наконец, на формирование интеллектуальной мощи страны. Не столь высокий уровень знаний выпускников высших учебных заведений может привести к отставанию в освоении и изобретении передовых конкурентоспособных технологий и замедлению темпы социально-экономического развития страны. Наука и образование взаимосвязаны и взаимодополняют друг друга - наука воспроизводит новые знания о закономерностях развития природы и общества и является основой образовательной деятельности, а система образования готовит специалистов для науки. Поэтому без эффективной интеграции науки и образования становится невозможным развитие научно-технического и кадрового потенциала страны.

Поэтому в целях решения существующих проблем принято постановление Правительства Республики Таджикистан № 362 от 1 августа 2006 года «О Программе интеграции науки и высшего образования Республики Таджикистан на 2010-2015 годы», целью, которой является «разработка и реализация комплекса мероприятий по развитию интеграции академической, отраслевой науки и высших учебных заведений, поддержка совместных научных исследований, повышение качества образования, защита и развитие научно-технической мощи страны, рациональное использование финансовых, материально-технических и кадровых ресурсов»⁸.

Исходя из вышеизложенного, можно с полной уверенностью сказать, что исследование и анализ вопроса **«Взаимодействие науки и образования в условиях государственной независимости Таджикистана (социально-философский анализ)»** в нынешних условиях нашей страны считается важным и необходимым, а результаты исследования способствуют на необходимом уровне и качестве наладить сотрудничество в области науки и образования в будущем.

Степень изученности научной темы. Исследование процессов современного мира доказывает, что наука и образование имеют особое значение в развитии и формировании интеллектуальной мощи и, соответственно, экономического, военного и политического потенциала стран. В связи с этим возросло внимание ученых и исследователей к изучению и исследованию процессов взаимодействия науки и образования, что данный вопрос стал объектом анализа и обсуждения философов, социологов и других ученых различных областей.

⁸ Постановление Правительства Республики Таджикистан «О Программе интеграции науки и высшего образования Республики Таджикистан на 2010-2015 годы» от 1 августа 2006 года, №362.

Исследование методологических и философских основ вопроса взаимоотношения областей науки и образования имеет древние корни, еще в древности было предметом интереса ученых. Это то же самое, что во время правления Сасанидов «Академия Гунди Шопур», «Академия Платона» и другие школы и академии в Афинах всячески поддерживали государственные деятели с целью, сосредоточения их интеллектуальной мощи, использовали их разум и интеллект для развития своего государства. Также различные аспекты этого вопроса нашли отражение в философских учениях древнегреческих мыслителей - Сократа, Платона, Аристотеля, Пифагора, Демокрита, Гераклита, Зенона и других. Затем различные аспекты вопроса взаимоотношения науки и образования появились в философских трудах А. Августина, Ф. Аквинского, Ибн Сины, А. Бируни, И. Канта, Г. Гегеля и другие философы античности, Средневековья и эпохи Возрождения, что является доказательством важности этого вопроса в прошлые века. Позднее в работах таких великих мыслителей, как Ф. Бэкон, А. Нил, К. Ясперс, М. Бубер, Дж. Дьюи, Ж.Ж. Руссо, В. Дильтей, А. Уайтхед, Л.С. Выготский, Е.В. Иленков, С.Л. Рубинштейн, В.В. Давыдов, А.С. Макаренко и другие заложили первоначальную научную основу изучения философии науки и образования.

Следует отметить, что исследователями дальнего зарубежья и Российской Федерации проведено множество исследований относительно необходимости обеспечения связи между наукой и образованием. В частности, российские ученые, исследуя различные аспекты интеграции науки и образования, особо и эффективно оценили ее развитие в процессе деятельности научных учреждений и высших учебных заведений страны.

Изучение и анализ современных особенностей взаимодействия науки и образования встречается в трудах А.Л. Никифорова, И.А. Пфаненштиля, Н.М. Степина, Я.Турбовской, Н.Э. Чуринова, Екатерины К., Г.А Жумабекова, О.И.Ковальчука, А.Е. Пушкарёва⁹, К.И. Оксана¹⁰, З.С. Сезонова¹¹, В.С. Гусинского, Ю.И. Турчанинова¹², В.И. Вернадского¹³, Б.Ш. Усмонова¹⁴, Галлямова Л.И., Макаренко В.Г.¹⁵

⁹ Пушкарёв А.Е. Специфика современной интеграции образования и науки: социально-философский анализ, <https://www.dissercat.com/content/spetsifika-sovremennoi-integratsii-obrazovaniya-i-nauki>, (дата обращения 12. 04.2022)

¹⁰Оксана К.И. Взаимодействие науки и образования: социально-философский анализ. <https://www.dissercat.com/content/spetsifika-sovremennoi-integratsii-obrazovaniya-i-nauki>, (дата обращения 12. 04.2022)

¹¹Сезонова З. С. Интеграция образования, науки и производства как методологическое основание подготовки современного инженера. <https://www.dissercat.com/content/spetsifika-sovremennoi-integratsii-obrazovaniya-i-nauki> (дата обращения 12. 04.2022)

¹²Гусинский Н.Э., Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. – М.: Логос, 2003.-224с

¹³Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление. – М.: Наука, 1988., - 271 с.

¹⁴Усмонов Б.Ш, Интеграция науки, образования и инновационное сотрудничество./ [Текст] / Б.Ш. Усмонов, <https://www.academia.edu/checkout> (санаи мурочиат 12.02. 2022)

¹⁵Галлямова Л.И., Макаренко В.Г. Взаимодействие высшей школы и академической науки в сфере подготовки специалистов на Дальнем Востоке Росси: современность и перспективы. / [Текст] / Галлямова Л.И., Макаренко В.Г file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/vzaimodeystvie-vysshey-shkoly-i-akademicheskoy-nauki-v-sfere-podgotovki spetsialistov na dalnem vostoке rossii sovremennost i perspektivy

также других исследователей, которые исследовали взаимоотношения метафизических и диалектических научных понятий.

Следует отметить, что в нашей республике изучение и исследование интеграционных процессов в основном всесторонне проводились в педагогической области, учеными этой области проведено множество исследований. Относительно интеграции сферы науки и образования, а также взаимоотношения науки и производства отечественными исследователями А.Ш. Курбановым, Р.Н. Назаровым, Р. Комиловым, Х.Ю. Идиевым, Х.М. Зияи, С.Н. Саидом, Р.М. Имомалиевой, М.Н. Назировой, Ф.Ф. Шарифовым проведены научные исследования, которые имеют важные значения в изучении и осведомлении различных аспектов этого вопроса. Исследования указанных ученых посвящены отдельным аспектам интеграции науки и образования.

Несмотря на наличие исследований, и опубликованных работ по данному вопросу, социально-философский анализ взаимодействия науки и образования, особенностей условий, методов функционирования и взаимодействия институтов сферы образования и науки республики, влияние эти взаимодействий на эффективности деятельности в подготовки специалистов и научных кадров, а также взаимосвязь науки и производства не подвергались ещё фундаментальному и всестороннему исследованию.

Также следует отметить, что в настоящее время не существует монографической работы, посвященной исследованию и социально-философскому анализу вопроса взаимодействия науки и образования в условиях государственной независимости Таджикистан.

Связь работы с программами (проектами) или научными темами. Диссертационная научно-исследовательская работа выполнена в рамках плана научно-исследовательской работы кафедры философии Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки «Исследование новых тенденций в развитии философии и современной науки» на 2019-2023 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель и задачи исследования. Целью изучения данного вопроса является, прежде всего, научно-методический анализ взаимосвязи науки и образования, показывающий роль и влияние совместной деятельности образования и науки в укреплении и развитии материальной и духовной

pdf (санаи мурочиат 14.03.2023). Галлямова Л.И. Интеграция академической науки и высшей школы как фактор интеллектуального потенциала Тихоокеанской России. / [Текст] / Галлямова Л.И. <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-akademicheskoy-nauki-i-vysshey-shkoly-kak-faktor-intellektualnogo-potentsiala-tihookeanskoj-rossii> (санаи истифодабраи 18. 03. 22). Екатерина К. Взаимодействие и интеграция науки и образования. / [Текст] / Екатерина К. <https://newsgomel.by/news/nauka/vzaimodeystvie-i-integratsiya-nauki-i-obrazovaniya> 84472. htm. (санаи дастраси 28. 05.2022). Жумабекова Г.А., Интеграция науки и образования в Казахстане. / [Текст] / Жумабекова Г.А., <https://articlekz.com/article/6677>. (санаи дастраси 20. 04.2022)

жизни населения страны, интеграции образования, науки и производства в условиях государственной независимости.

-анализ науки и образования как социального института и их взаимосвязи в историческом процессе;

-показать социально-философских основ взаимосвязи образования и науки;

-исследование вопроса сотрудничества в сфере образования и науки на опыте зарубежных стран;

-анализ состояния интеграции образования и науки в республике в современных условиях;

-определение состояния интеграции науки и образования как приоритетного направления деятельности вузов и научно-исследовательских учреждений республики;

- анализ нормативно-правовых основ интеграции науки и образования в Республике Таджикистан;

- оценка интеграции науки и образования в национальную инновационную систему Таджикистана: проблемы и перспективы.

Объектом исследования является взаимодействие науки и образования в Республике Таджикистан.

Предметом исследования является социально-философский анализ взаимодействия науки и образования в условиях государственной независимости Таджикистана.

Этапы, место и период исследования (исторический охват исследования). Период выполнения диссертационной работы охватывает 2019-2023 гг.

Теоретические основы исследования. В диссертационном исследовании автор в основном опирался на положения и выводы теоретиков философских наук, зарубежных и отечественных исследователей, которые непосредственно обращали внимание на исследовании философии науки, образования, интеграции науки, образования и производства. При этом широко использовались научные труды ученых и авторов в виде монографий, учебных пособий, научных статей, а также электронные базы данных в сети Интернет.

Методологическими основами диссертационного исследования составляет использование общих методов научно-диалектического, исторического, структурно-системного, функционального и синергетического анализа, сравнительного познания и др.

Эмпирическую основу диссертационного исследования составляют научные обоснованные факты, принятые большинством ученых и исследователей.

Базу исследования составляют критерии, определенные в методологии научного исследования, такие как рациональный, реалистический анализ, основанный на достоверных доказательствах.

Для всестороннего изучения темы и ее ключевых аспектов широко использовались различные источники и научная литература.

Научная новизна исследования. Данное исследование представляет собой попытку проанализировать социально-философскую интеграцию науки и образования в исторические периоды становления человеческого общества, социально-философские аспекты интеграции науки и образования в современное время, определить важность и необходимость интеграция науки и образования и ее роль в развитии национальной государственности. В рамках данного диссертационного исследования впервые в республике проведен социально-философский анализ проблемы взаимодействия науки и образования. Некоторые новые вопросы исследования можно представить следующим образом:

- доказано, что формирование науки как совокупности знаний и образования как системы обучения и воспитания вначале имело самостоятельную деятельность, а связь между ними как социальными институтами в процессе истории началась после научных революций;

- было показано, что интеграция науки и образования в современных условиях стала одним из стержневых процессов развития государства и общества, поэтому ее исследование и анализ стали актуальной темой для науки;

- выявлено, что взаимодействие науки и образования в форме интеграции интеллектуальной мощи академической науки и вузов в зарубежных странах имеет особый статус и играет важную роль в решении задач экономической и социальной жизни;

- выявлено, что в условиях независимости общества Таджикистана повышение научного потенциала страны и запуск процесса взаимодействия науки и образования на необходимом уровне, в том числе в области интеграции высшего профессионального образования с академической наукой стало реальной необходимостью. Согласно наблюдению аналитиков, за годы независимости прекратилась связь фундаментальных наук с кафедральными и академическими науками, что является одной из важнейших проблем в сфере науки и образования;

- выяснено, что в современных условиях высшее образование как источник формирования мировоззрения, методология и показатель культуры современного общества играет решающую роль в формировании и укреплении интеллектуального потенциала республики.

Положения, выносимые на защиту:

1. Взаимодействие считается одной из основных категорий современной философии и прочно связано с понятием интеграции. Процесс интеграции, прежде всего, под воздействием взаимных действий считается соединением и развитием различных объектов, он признается как первичная и важная категория развития социальных и экономических явлений общества. А взаимодействие как важнейшее понятие и первое, что используется при изучении и рассмотрении материи и движения.

Интеграция является первичным и главным фактором развития вещей, выход за рамки которого познание и способы получения знаний становится невыполнимой. История становления науки тесно связана с историей становления и развития образования, и их непосредственной задачей в этом процессе не только передача системы знаний, но и воспитание личности способной к труду и научно-профессиональной деятельности.

2. Интеграция в сфере науки и образования предполагает объединение отдельных частей науки в неразрывный комплекс. В то же время интеграция присутствует во всех сферах человеческой деятельности и оказывает влияние на решение возникающих проблем, поскольку все социальные прогрессы имеют глубокие диалектические взаимосвязи. В связи с этой необходимостью конца XX и начало XXI века называют периодом интеграции. Наука и образование занимают особое место и статус в международных процессах, охвативших сегодня мир, поскольку образование и наука являются оружием, способным изменить мир.

3. В процессе глобализации большинство наций и государства стремятся защитить свои духовные и культурные ценности и укрепить свое экономическое положение. Потому что глобализационные тенденции испытывают культуру всех народов и наций на слабость и устойчивость. Единственным и главным способом защиты этих ценностей в таких условиях осуществляется посредством науки и образования. Потому что большинство ценностей, особенно культурных, передавались по наследству из поколения в поколение через науку и образование в процессе истории.

4. Рост и развитие современной человеческой цивилизации показывает, что каждое государство и нация, чтобы укрепить свои позиции во всех аспектах, нуждается в огромной интеллектуальной силе. Исходя из понимания этой необходимости, каждая цивилизованная и суверенная нация всегда стремится подготовить высококвалифицированных специалистов. Кроме того, каждая нация и каждое государство для всестороннего развития своей национально-государственной системы испытывает большую потребность в подготовке специалистов в системе науки и образования, поскольку невозможно представить развитие национальной государственности без развития науки, образования и технологии. В этом смысле процесс подготовки и воспитания таких специалистов становится невозможным без интеграции науки и образования.

5. Основной проблемой современной науки и образования является изучение мира, форм, видов движения материи, отношения человека к себе, миру, определение его место в мире и осмысление этого явления и тенденций в сознании и интеллекте человека. В связи с повышением роли образования в экономическом, социальном и культурном развитии стран в современное время обеспечение модернизации системы общественного управления и государств,

повышение конкурентоспособности национальной экономики, государственной политики в сфере образования во всех развитых странах стала объектом внимания политических, научных, коммерческих и общественных кругов. Представление о том, что будущее принадлежит тем странам, которые имеют эффективные институты, способные воспроизводить интеллектуальную мощь как реальной основы для развития талантов граждан и обеспечения их благосостояния стало популярностью.

6. Одной из ведущих тенденций развития современной науки и образования является их интеграция. Первоначальное понимание термина «интеграция» было введено в 60-е годы XIX века, но оно еще не отражало реального смысла всех тех процессов, которые сегодня определяются этим термином. Понятие интеграции в философском контексте понимается в следующих значениях: интеграция как объединение отдельных частей, сближение отдельных частей, объединение и соединение отдельных элементов, что сопровождается усложнением и усилением связей и отношений между ними. Сегодня уровень научно-технического прогресса стран мира зависит от эффективной интеграции образования, науки и производства и признается важным фактором обеспечения их устойчивого развития и конкурентоспособности. Данная ситуация доказывает социально-философскую значимость взаимодействия и интеграции науки и образования.

Теоретическая и практическая значимость диссертационного исследования заключается в том, что теоретические положения и выводы, полученные результаты способствуют разработке философско-методологических основ концепции развития науки и образования и новых технологий в стране. Предлагаемая исследовательская работа способствует созданию глубокого понимания философского осмысления понятия интеграции, необходимости интеграции науки и образования в общество, проблем, тенденций и различных противоречий в этой сфере. Полученные результаты научно-исследовательской работы могут быть использованы при дальнейшем развитии процессов, а также при определении подходов новых дисциплин философии науки и образования. Также научно-практическая значимость исследовательской работы выражается в том, что результаты исследования могут быть использованы в преподавании философии, философии природы, философии науки, культурологии, эпистемологии, антропологии и др.

Уровень достоверности результатов исследования. Достоверность результатов и основных выводов проведенного диссертационного исследования обеспечивается методологическим обоснованием исходных теоретических положений, соответствием методов исследования его целям и задачам, а также использованием диалектического, объективного, исторического, логического и сравнительные методы.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема диссертационного исследования «Взаимодействие науки и образования в

условиях государственной независимости Таджикистана» на соискание ученой степени доктора философии PhD, доктора по специальности соответствует паспорту специальностей Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан по специальности 6D020100 – Философия (6D020101 – Социальная философия).

Личный вклад соискателя ученой степени в исследовании. Диссертация является самостоятельно выполненной научно-исследовательской работой. Докторант правильно определил цели и задачи исследования, использовал соответствующие методы при анализе источников, умело выбирая цели и задачи. Выводы и результаты, содержащиеся в диссертации, являются результатом самостоятельного исследования докторанта.

Автор внес вклад в исследование, составление и размещение материалов по главам, разработке полученных данных и анализе результатов, подведение итогов и выводов в ясной и конкретной манере изложения.

Апробация и внедрение результатов диссертации. Работа подготовлена на кафедре философии Кулябского государственного университета имени Абуабдуллох Рудаки и обсуждена на заседании этой кафедры (протокол №000 от 28.01.2023 г.) и всеобщем собрании управления науки и инновации университета (протокол №000 от 15.05.2023 г.) и представлена к защите. Основное содержание и выводы научной работы отражены в научных статьях, а также на научно-теоретических конференциях республиканского и международного уровня. В том числе, диссертант выступил с научными докладами на республиканской научно-практической конференции «Состояние науки и образования в условиях государственной независимости» (г. Душанбе, 28 октября 2022 г.) на тему «Социально-философские аспекты изучения вопроса взаимодействия науки и образования»; на республиканском научно-практическом семинаре «Современная таджикская философия: проблемы, перспективы и пути развития» на тему «Интеграция науки и образования: необходимость и возможности», республиканской научно-практической конференции «Социальная безопасность как важный фактор устойчивого развития» на тему «Позиция науки и образования в обеспечении социальной безопасности» (Душанбе – 2021 г.), научно-теоретическая конференция, посвященная «Дню таджикской науки и 2025 году, Году защиты ледников» (11-14 апреля 2023 г. - (Куляб) на тему «Интеграция науки и образования как приоритетное направление развития академической науки и учреждений высшего образования» и др.

Публикации по теме диссертации. Результаты диссертационного исследования отражены в 7 публикациях автора, 3 из которых опубликованы в рецензируемых журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из списка сокращений, введения, общего описания исследования, двух глав, 6

параграфов, заключения и списка литературы. Общий объем диссертации составляет 182 страниц.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации обосновывается необходимость выбора научно-исследовательской работы, степень изученности, объект и предмет исследования, определяются цель и задачи, теоретико-методологические основы, анализируется теоретическая и практическая значимость диссертация и представлены основные положения, выносимые на защиту.

Первая глава диссертации **«Теоретико-методологические основы исследования проблемы взаимодействия науки и образования в условиях государственной независимости Республики Таджикистана»** состоит из трех параграфов, посвящена анализу и изучению становления науки и образования как социального института и их взаимодействия в процессе истории, социально-философские аспекты исследования проблемы взаимодействия науки и образования, сотрудничества науки и образования в опыте зарубежных стран.

Первый параграф первой главы – **«Развитие науки и образования как социального института и их взаимодействие в историческом процессе»** непосредственно посвящен изучению и анализу истории развития науки и образования как социального института в рамках сферы научной и философской литературы. Взаимодействие считается одной из основных категорий современной философии и прочно связано с понятием интеграции. Процесс интеграции, прежде всего, под воздействием взаимных действий считается соединением и развитием различных объектов, он признается как первичная и важная категория развития социальных и экономических явлений общества. А взаимодействие как важнейшее понятие и первое, что используется при изучении и рассмотрении материи и движения. Интеграция является первичным и главным фактором развития вещей, выход за рамки которого познание и способы получения знаний становится невыполнимой. История становления науки тесно связана с историей становления и развития образования, и их непосредственной задачей в этом процессе не только передача системы знаний, но и воспитание личности способной к труду и научно-профессиональной деятельности.

Наличие процесса интеграции как диалектического процесса наблюдается в ходе деятельности всех субъектов материального мира. Усложнение связи между объектами и процессами оказывает определенное влияние на активность этих компонентов. Человек считается высшим уровнем развития живой материи, и поэтому все формы деятельности, возникающие на этапах его формирования, взаимосвязаны и взаимозависимы. Например, трудовая и физическая

деятельность и интеллектуальная деятельность человека постоянно между собой взаимосвязаны, и дополняют друг друга. Основа развития личности человека зависит от формирования его интеллектуальной деятельности, ведь именно через свою интеллектуальную деятельность человек возьмется за свое будущее.

Наличие тенденции интеграции и взаимодействия во всех компонентах действительности также подтверждают принципы синергетики.

Использование понятия интеграции в современных условиях расширилось, и оно широко используется в сфере политической, экономической и общественной жизни, науки и образования и даже в школьных предметах. Термин «интеграция» происходит от латинского слова «integratio» и в таджикском языке понимается как «хамгиروي». В целом понятие интеграции можно объяснить как связанность, зависимость отдельных и общих элементов, сочетание индивидуальных и общих элементов.

В новых условиях развития мирового общества процесс интеграции признается системой, определяющей развитие всех сфер человеческой деятельности. Следует отметить, что в этом процессе связь его участников укрепляется, снижается их самостоятельность, в результате чего появляются новые формы деятельности, создаются новые отношения. Именно поэтому возникновение этого процесса усиливается с каждым днем, он сопровождает все социальные и экономические сферы общества. Комплексность этого направления вывела его в общую динамику развития общества и государства.

Во втором параграфе первой главы **«Социально-философские аспекты исследования проблемы интеграции науки и образования»**, проводится объяснение и анализ понятия взаимодействия в различных научных аспектах, концепций и теорий и приобретает другие значения. В процессе глобализации большинство наций и государства стремятся защитить свои духовные и культурные ценности и укрепить свое экономическое положение. Потому что тенденция глобализации испытывает культуру всех народов и наций на слабость и устойчивость. Единственный и главный способ защитить эти ценности в таких условиях возможен посредством науки и образования. Поскольку большинство ценностей, особенно культурных, передавались из поколения в поколение через науку и образование в процессе истории. Для этого каждому народу и государству необходимо максимально развивать отечественную науку, чтобы в полной мере и совершенстве унаследовать науку и цивилизацию и защитить ценности своих предков. Понятно, что для правильного развития этого явления обществу необходимы профессиональные и высококвалифицированные специалисты, что реализуется через систему образования в государстве. Однако эффективное выполнение важной исторической и социальной

задачи той или иной нации, народа и государства возможно только вместе и в сочетании с наукой. Такая тенденция называется процессом сотрудничества науки и образования или интеграции науки и образования.

Современное общество находится на важном историческом этапе, переходе к новому этапу своего развития - информационному обществу. В то же время с расширением тенденции глобализации, обострением духовно-нравственного кризиса, ростом различного социального неравенства между государствами сферы общественной жизни и государственные институты сталкиваются с различными проблемами. Это, в свою очередь, требует концентрации социальных институтов государства на решении проблем кризисного общества, таких как образование и воспитание, повышение уровня социального, экономического и психологического благополучия общества. Поэтому необходимо исследование проблемы интеграции науки и образования и ее социально-философских аспектов в современных условиях, ведь роль науки и образования в развитии государства и общества возрастает, а реализация целей и интересов государства без их интеграции становится невозможной.

В третьем параграфе первой главы **«Взаимодействие науки и образования в опыте зарубежных стран»** рассматривается вопрос интеграции науки и образования в национальную инновационную систему зарубежных стран. Уровень устойчивого развития общества зависит от его интеллектуальной силы и научного потенциала, поскольку в настоящее время научно-производственный потенциал рассматривается как основной механизм развития национальной экономики большинства зарубежных стран. Опыт и практика передовых стран в сфере интеграции науки и образования показывает, что правильная направленность интеграции науки и образования обеспечивает подготовку профессиональных специалистов и отвечающим на запросы рынка труда. Технологические изменения в производстве, основанные на использовании новейших знаний, способствуют развитию экономики страны. Изучение мирового опыта является важным аспектом совершенствования и реализации национальной концепции интеграции науки, образования и производства в зависимости от существующих возможностей страны. Этот процесс длительный и многогранный, характеризуется многообразием форм интеграции на примере университетов американской модели, японской (азиатской) модели, европейской модели смешанного типа. В мировой практике особое место занимают научно-исследовательские университеты, где лекционные залы

расположены в кампусах*, студенты получают теоретические материалы, а научно-исследовательская деятельность ведется непосредственно в лабораториях. Процессы взаимодействия в сфере образования находятся под влиянием процесса глобализации, интеграционные процессы наблюдаются во всех сферах человеческой деятельности, особенно в науке и образовании¹⁶. Главной особенностью концепций университетов с такой формой интеграции является наличие устойчивой связи с производственным процессом. Примечателен в развитии идеи университета опыт университетов США (Техасский университет, Стэнфордский университет, Манчестер, Метрополитен и др.). Например, Массачусетский технологический институт имеет отношения примерно с 300 организациями (более половины, из которых являются крупнейшими компаниями США). Исследовательские университеты имеют разнообразные источники финансирования: государственный и местные бюджеты, гранты, благотворительные и благотворительные фонды, бизнес, доходы от образовательной, исследовательской, производственной и консультационной деятельности.

Во второй главе **«Стратегия взаимодействия науки и образования в условиях меняющегося общества Таджикистана: проблемы и перспективы»** анализируются и рассматриваются вопросы стратегии развития науки и образования, стратегии интеграции науки и образования, положение о взаимодействии науки и образования в условиях меняющегося общества Таджикистана, интеграции науки и образования в национальную инновационную систему, а также нормативно-правовые основы развития науки и образования и их взаимодействия в Республике Таджикистан.

В первом параграфе второй главы диссертации **«Положение взаимодействия науки и образования в современном обществе Таджикистана: (состояние и перспективы)»** рассмотрено современное состояние отношений науки и образования, необходимость изучения и реализации этого явления в новом обществе Таджикистана. Как нам известно, сегодня правительство нашей страны настроено на дальнейшее развитие сферы науки и образования, развитие человеческого капитала, старается согласовывать систему науки и образования страны с международным положением сферы науки, технологии и образования. Новые условия развития мирового сообщества требуют, чтобы взаимодействие или интеграция в области науки и образования осуществлялись как внутри страны, так и за ее пределами. Поэтому

* Кампус (от латинского *campus* – площадка, открытое пространство, университетский (институтский, студенческий) городок.

¹⁶ Бейзеров В. А. Интеграция Белорусской системы образования в мировое образовательное пространство. <https://core.ac.uk/download/pdf/75998704> (санаи дастрасӣ 20. 05.2022)

развитие науки, образования и технологий в Республике Таджикистан тесно связано с развитием науки и образования ее стратегических партнеров и государств, в которых развита система управления наукой и образованием. Республика Таджикистан как суверенное государство не может удержаться от этого процесса, и ее устойчивое развитие находится в глубокой зависимости от процесса интеграции науки и образования.

В период государственной независимости в республике были предприняты важные меры по объединению научного потенциала страны. В частности, в числе других соответствующих документов по данной сфере принято постановление Правительства Республики Таджикистан «Об утверждении Программы интеграции науки и высшего образования Республики Таджикистан на 2010-2015 годы»¹⁷, который рассматривается в качестве основного руководящего документа научными учреждениями и высшими учебными заведениями.

Также данный вопрос находит отражение в выступлениях Президента страны во время рабочих визитов в регионы республики, встречах с разными слоями общества, даются поручения по эффективному использованию интеллектуальной мощи страны, сотрудничеству между учеными и производителями и т.д.

В современных условиях необходимость реализации следующих форм интеграций будет возможным и полезным:

А) Интеграция академической науки и высшей школы. Интеграция академической науки с кафедральной наукой и высшими учебными заведениями стала сегодня одним из важнейших вопросов современного научного сообщества Таджикистана. Потому что, согласно анализам последних лет, основной проблемой развития интеллектуальной мощи и совершенствования научного потенциала в период независимости страны – считается прекращение интеграции академической науки с высшим образованием. Возникновение такого рода проблем в научном сообществе приводит к снижению качества образования, отдаления ученых от фундаментальных исследований, а также усложняет деятельности магистрантов, докторантов, аспирантов и соискателей с приборами и лабораториями исследовательских центров НАНТ и отраслевых академий.

Б) Интеграция кафедральной и фундаментальной науки. Интеграция фундаментальной науки с кафедральной наукой являясь основным механизмом развития научного мышления учащихся учреждений высшего профессионального образования, в этом процессе наблюдается тенденция появления новых учебных предметов, что в результате,

¹⁷ Постановление Правительства Республики Таджикистан «Об утверждении Программы интеграции науки и высшего образования Республики Таджикистан на 2010-2015 годы» от 2 июля 2009 года, №371.

приводит к расширению мировоззрений учащихся по вопросам природы, общества и статуса человека.

Стоит отметить, что развитие точных наук имеет глубокую диалектическую связь с фундаментальными и экспериментальными науками, и без существования исследовательской базы проведение исследования и подведения результатов в этом направлении становится невозможным.

В) Интеграция науки и производства. В официальных государственных документах объединение научного потенциала и коопераций с промышленными предприятиями подчеркивается как важное условие решения экономических и социальных проблем страны. Однако в этом направлении существует ряд проблем, препятствующих реальной интеграции науки и производства. Несогласованность тематики исследований с требованиями промышленных предприятий и связанное с этим отсутствие покупателя на результаты научных исследований - проблема, существующая на протяжении многих лет. В этом контексте будут ограничены или полностью исчезнут дополнительные источники финансирования сферы науки, что сделает интеграцию науки и производства совершенно невозможной. Поскольку в качестве важного условия интеграции науки и производства рассматриваются эти источники дополнительного финансирования со стороны государственных и негосударственных промышленных предприятий.

Второй параграф второй главы посвящен анализу и рассмотрению вопроса **«Интеграции науки и образования как приоритетного направления развития академической науки и высших учебных заведений»**. Современная система высшего образования имеет специфическую особенность, доказывающую ее наследственную связь с научно-техническим прогрессом и производством, и под ее влиянием, происходят коренные изменения мощи научно-технического знания и в целом технологией образования и воспитания. В меняющихся условиях современного общества высшее образование являясь приоритетным направлением, а подготовка высококвалифицированных специалистов для вхождения в новый «технократический» мир и обеспечения полного доступа к научной информации является одной из первоочередных задач образования. Указанные задачи составляют основу деятельности высших профессиональных учебных заведений. Следует отметить, что XXI век признан веком науки и техники, поэтому дана важная оценка роли науки и образования в прогрессе и развитии общества и государства, решении их социальных и экономических проблем. Интеграция науки, образования и производства как неразрывный процесс научного развития будет способствовать увеличению научных знаний и средству совершенствования человеческого разума.

Актуальность рассматриваемого вопроса выражается требованиями дальнейшего изучения современных процессов интеграции науки и образования, в том числе концептуального и комплексного осмысления новых форм научного знания, появления фундаментальных и ведомственных исследований, обеспечивающих связь и сотрудничество различных областей науки. Эта необходимость обусловлена тем, что новизны академической науки в высших учебных заведениях тесно связаны с гуманитарными, социальными, естественными, точными, математическими и техническими науками. Осведомление новых знаний и их роли в учебных предметах высших учебных заведений способствуют развитию различных областей науки. Целью образования и обучения на всех этапах своего развития с педагогической точки зрения является удовлетворение социальных и культурных потребностей общества, которое нуждается в высококвалифицированных специалистах. По мнению некоторых исследователей, «Интеграция академической науки и высших учебных заведений позволяет научно-педагогическому сообществу решать проблемы народного хозяйства в масштабах страны»¹⁸.

Третий параграф второй главы включает изучение и анализ вопроса **«Интеграции науки и образования в национальную инновационную систему Таджикистана: проблемы и перспективы»**. Подчеркивается, что изучение и анализ процессов современного мира доказывает, что конкурентоспособность государств во многом определяется их способностью формировать информационное общество, генерировать новые знания и эффективно их использовать. В этом процессе наука и образование превращается в одну из важных областей, способствующих прогрессу всех сфер общественной жизни, а интеллектуальный труд становится важнейшим фактором устойчивого развития, экономического и социального прогресса общества, безопасности каждой страны. Поэтому интеллектуальная мощь общества в современном мире стала важной и определяющей мерой развития, и ее разрушение отразится в первую очередь на безопасности стран и их независимости. Согласно анализу, в настоящее время развитие научно-образовательной системы Таджикистана находится в несбалансированном и среднеразвитом состоянии, а ее нынешнее состояние исследователи связывают с мировым кризисом образования. В современных условиях стремительного развития человеческой цивилизации образование занимает центральное и ключевое положение,

¹⁸ Нелли Измайловна Диденко, Андрей Борисович Петровский, Галина Васильевна Еремичева, Ольга Васильевна Москалева. "Интеграция академической и университетской науки Санкт-Петербурга: социальные технологии". <https://www.researchgate.net/publication/266264970> Integracia akademiceskoji universitetskoji nauki na primere Sankt-Peterburga socialnye tehnologii (Дата обращения: 25.03.2023)

поскольку в настоящее время образование и развитие науки и техники считаются важными в определении ценностей, особенно общечеловеческих. Если отечественные образовательные учреждения, научные академии и исследовательские центры будут лишены основных направлений социокультурного развития, все наше общество попадет в социальную изоляцию.

В связи с этим анализ и исследование вопросов, касающихся сферы образования и науки, ее развития и перспектив, а также плана этой сферы в обеспечении устойчивого развития и обеспечении экономической и социальной безопасности общества приобретает особую значимость, ее изучение и реальная оценка может способствовать решению существующих проблем современного общества. «Потенциал национального образования неразрывно связан с прогрессом общества, в том числе его экономики и культуры, способствует стабилизации положения страны на международной арене и решению внутренних проблем»¹⁹. В настоящее время развитая экономика строится на основе научно-технических достижений и передовых технологий, что является фактором всего этого передового образования и интеграции науки и образования с техникой, технологиями и передовой экономикой.

Заключение

Основные научные результаты диссертации

Исследование вопроса сотрудничества в области науки и образования доказало, что оно считалось важнейшим двигателем социального, технического и экономического прогресса за весь период существования человеческой цивилизации. Следует отметить, что важнейшими научно-техническими достижениями современного мира являются, прежде всего, правильное и совершенное управление интеграцией образования, науки и производства, а возможности стран и их конкурентоспособность в современных условиях зависят от существующий уровень их науки и образования. В зависимости от существующей потребности Правительством Республики утверждены различные государственные стратегии, концепции и программы, которые будут способствовать развитию образования и новой науки и технологий.

Современная потребность обязывает ученых и специалистов страны прилагать усилия для осуществления научно-исследовательских

¹⁹ Имомалиева Р. М Трансформация института образования в современном Таджикистанском обществе (социально-философский анализ) диссертация кандидата философских наук. / [Текст] / Имомалиева Р. М. Душанбе, – 2017. – 173 с.

работ в сфере взаимодействия науки и образования, проводить в этом направлении эффективные меры. Поэтому в данной научно-исследовательской работе исследованию, анализу и научному рассмотрению подлежит очень важный вопрос в области современной науки республики - взаимодействие науки и образования в условиях государственной независимости Республики Таджикистан, и следующие выводы представлены автором:

1. В современных условиях наука и образование стали важной сферой и играют важную роль в прогрессе всех сфер общественной жизни, а интеллектуальный труд считается важнейшим фактором устойчивого развития, экономического и социального прогресса общества, и безопасности любой страны. Поэтому интеллектуальная мощь общества в современном мире стала важным и определяющим показателем развития, и ее разрушение коснется, прежде всего, безопасности стран и их независимости. Наблюдения показывают, что в настоящее время научно-образовательная система Таджикистана находится в несбалансированном состоянии, и исследователи считают ее нынешнее положение продолжением кризиса, охватившего научно-образовательную систему всех стран. [2 – Т]

2. Процесс изучения, анализа и рассмотрения исследовательской темы показал, что без глубокого выявления и анализа особенностей исторического развития интеграции науки и образования будет сложно определить цели и стандарты развития национальной государственности. В современных условиях большинство существующих тенденций в сфере образования и науки в прошлые периоды в обществе, цивилизации и культуре в целом имели свои ценности. [3 – Т]

3. Глубокий и всесторонний анализ рассматриваемого вопроса свидетельствует о том, что объединение научного потенциала страны за счет осуществления интеграции научно-исследовательских учреждений и высших учебных заведений считается хорошим средством решения экономических и социальных проблем. Потому что объединение интеллектуальных возможностей для решения задач экономической, социальной, культурной и политической жизни нашло применение в мировом опыте и считается актуальным и необходимым в нынешних условиях нашей республики. [4 – Т]

4. Стремительное развитие науки и техники и создание мощных промышленных предприятий, а также нерациональное отношение к окружающей среде привели к возникновению коренных изменений в природе и другим нежелательным явлениям и подвергли человечество экологической трагедии. Существующие условия требуют объединения всех творческих и прогрессивных сил, особенно научного потенциала стран, во имя спасения человечества и планеты. Поэтому в нашем исследовании предпринята попытка оценить роль интеграции науки и

образования в решении проблем материальной и духовной жизни республики через социально-философский анализ данного вопроса. [2 – Т].

5. Комплексный анализ вопроса интеграции науки и образования показал, что в настоящее время сотрудничество между научно-исследовательскими учреждениями и учреждениями высшего профессионального образования республики не ведется на должном уровне. То сотрудничество, которое существует в виде участия ученых в работе диссертационных советов, научно-педагогической деятельности и научном руководстве соискателей ученых степеней, еще не представляет собой полную интеграцию интеллектуального потенциала республики. [5 – Т]

6. Совместное использование материально-технической базы научно-исследовательских учреждений, в том числе Национальной академии наук Таджикистана и высших учебных заведений республики, а также осуществление совместных исследований по решению проблем экономической и социальной жизни республики являются важными факторами успешности интегрированных процессов науки, образования и производства. Изучение данного вопроса показало, что эффективность такого сотрудничества незначительна и не может удовлетворить потребности общества. [1 – Т]

7. Практически полностью исчезло совместное сотрудничество по решению важных научных проблем, существовавшее между научно-исследовательскими учреждениями республики и зарубежными странами, в том числе и с Россией. Современные условия требуют, чтобы для получения доступа к научным достижениям и инновационным технологиям, а также для внесения вклада в решение глобальных проблем будет целесообразно восстановить научные связи с другими странами. [7 – Т].

Рекомендации по практическому использованию результатов исследований

На основе анализа и сделанных выводов предлагаются следующие рекомендации для практического использования полученных результатов:

1. Необходимо помнить, что интеграция науки и образования строится по принципу двух сторон, одна из которых выполняет функцию производства, другая функцию реализации. При объединении научных знаний и интеграции науки и образования, особенно, образовательный процесс считается необходимым для подготовки конкурентоспособных специалистов на рынке труда. В данном контексте интеграция представляет собой глубокий процесс внутреннего взаимодействия, соединения научных знаний, в ходе его осуществления происходит соотнесение и изменение предмета, структуры, учебных предметов, расширение задач, понятийно-категориальный аппарат и их

методические средства выводятся на другой уровень. Поэтому соблюдение и реализация такого двустороннего принципа будет способствовать подготовке конкурентоспособных специалистов, интеграции научных знаний и совершенствованию категориального аппарата и его методического инструментария.

2. В целях усовершенствования интеграции науки и образования, а также внедрения результатов научных исследований в республике необходимо разработать и утвердить государственную программу интеграции науки, образования и производства на ближайшие годы. Потому что реализация государственной политики в сфере науки и образования вынуждает ответственные учреждения сферы осуществлять необходимые меры в этом направлении.

3. Другим вопросом научной жизни республики является завершение научных исследований по приоритетным направлениям науки. Интеллектуальный потенциал научных учреждений и вузов республики доказывает, что каждое из них не имеет возможности проводить важные и полные исследования в отдельности. Поэтому объединение кадровых ресурсов этих учреждений является рациональным и эффективным способом решения существующих проблем. В отношении приоритетных направлений науки и обеспечения эффективного функционирования научных учреждений и высших учебных заведений в республике Национальной академии наук Таджикистана следует разработать среднесрочную и долгосрочную перспективу приоритетных направлений науки и представить ее на рассмотрение Правительство.

4. Как нам известно, одной из форм сотрудничества в области науки и образования является подготовка научных кадров. В настоящее время продолжается реализация Государственной программы подготовки научных кадров высокого научного уровня в Республике Таджикистан. Анализ сложившейся ситуации показывает, что реализация данной программы научными учреждениями и кафедрами вузов в отдельности невозможна. Поэтому целесообразно, чтобы Министерство образования и науки и Национальная академия наук Таджикистана приняли необходимые меры для реализации этих целей.

5. Сегодня усовершенствование интеграции фундаментальных наук и вузов стало реальной необходимостью. По этой причине в республике действует Президентский фонд фундаментальных исследований, который способствует реализации этих целей.

6. За период независимости между Республикой Таджикистан и другими зарубежными странами заключено более 80 договоров о научном и научно-техническом сотрудничестве. Поэтому можно сказать, что есть возможность наладить научное сотрудничество, в частности, осуществить совместные исследования в направлении решения глобальных проблем с учеными зарубежных стран.

ПУБЛИКАЦИИ АВТОРА ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

а) Статьи, опубликованные в рецензируемых журналах Высшей аттестационной комиссии при Президенте Республики Таджикистан:

[1–Т] Гаюров Л.Ш. Интегратсияи илм: зарурат, ҳадафҳо ва мушкилот (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ) // [Текст] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Гаюров / Паёми Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №4 (76) 2021, – С. 219–229.

[2–Т] Гаюров Л.Ш. Ташаккулёбии илм ва маориф ҳамчун ниҳоди иҷтимоӣ ва боҳамалокамандии онҳо дар раванди таърих. // [Текст] / Л.Ш. Гаюров Паёми Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №2 (78) 2022, – С. 291–303.

[3–Т] Гаюров Л.Ш. Таҳлили заминаҳои меъёрии ҳуқуқии ҳамгирии илм ва маориф дар ҷумҳурии тоҷикистон // [Текст] / Л.Ш. Гаюров / Паёми Маркази таҳқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Тоҷикистон ва ҷаҳони имрӯз». – №4 (80) 2020, – С. 223–234.

Материалы конференций, доклады и выступлений

[4–Т] Гаюров Л.Ш. Ҳамгирии илм ва маориф ҳамчун самти афзалиятноки рушди илми академӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олий // [Текст] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Гаюров / Маҷмуаи маводи конференси илмӣ – назариявӣ бахшида ба рузи илми тоҷик ва соли 2025 соли ҳифзи пиряхҳо. (ДДК) 11-14- уми апрели соли 2023– Кӯлоб – 2023.

[5–Т] Гаюров Л. Ш. Давалатова Ф. Ҳамгирии илм ва маориф: зарурат ва имкониятҳо // [Текст] / А.Ш. Қурбонов, Л.Ш. Гаюров, Ф. Давалатова / Маводи Семинари илмию амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи: “Фалсафаи муосири тоҷик: мушкилот, дурнамо ва роҳҳои рушд”, ДМТ, факултети фалсафа, 2021. –Душанбе, 2021. –С.34-44.

[6–Т] Гаюров Л.Ш. Мавқеи илм ва маориф дар таъмини амнияти иҷтимоӣ // [Текст] / Л.Ш. Гаюров Маводи конференсияи Ҷумҳуриявӣ илмию

амалӣ дар мавзуи « Амнияти иҷтимоӣ ҳамчун омили муҳимми рушди
УСТУВОР » дар МТС НПҚТ (ш.Душанбе, **29-декабри соли 2021**).

[7–Т] Ғаюров Л.Ш. Ҷанбаҳои иҷтимоӣ – фалсафии таҳқиқи
масъалаи боҳамалоқамандии илм ва маориф // [Текст] / Ғаюров Л.Ш.,
Камолов. Ш., Раҳмонов З. / Маводи конференсияи Ҷумҳурии илмию амалӣ
дар мавзуи “Вазъи илм ва маориф дар шароити Истиқлоли давлатӣ”.
МТС НПҚТ. - С. 109-121.

АННОТАТСИЯ

**ба диссертсияи Ғаюров Лоик Шералиевич «Боҳамалоқамандии илм ва
маориф дар шароити Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон» барои дарёфти
дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси
6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ)**

Калидвожаҳо: боҳамалоқамандӣ, ҳамгироӣ, маориф, илм, дониш, фалсафаи маориф, фалсафаи илм, концепсия, стратегия, тамоюл, таҳаввулот, инсон, чомеа, воқеияти иҷтимоӣ, раванд, амнияти иҷтимоӣ, ҷаҳонбинии илмӣ, зехн, нерӯи зехнӣ, илми академӣ, академия, донишгоҳ.

Диссертатсия ба самти нави фалсафа ва илми муосир – фалсафаи иҷтимоӣ ва ҳамгироии илм ва мориф бахшида шуда, дар он масъалаҳои таҳлили фалсафӣ ва умумиилмии интегратсия, боҳамалоқамандии илм ва мориф ва мавқеи он ташакулёбии илми ватанӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлилу баррасии амиқи илмӣ қарор гирифтаанд.

Вобаста ба ин дар боби аввали диссертатсия мушкилоти мавҷуда дар фаҳмиш ва истифодаи мафҳуми ҳамгироӣ, боҳамалоқамандии илм ва маориф дар раванди таърих, мазмуни фалсафӣ ва умумиилмии мафҳуми интегратсия, ҷанбаҳои иҷтимоиву фалсафии ҳамгироии илму маориф, ҳамчунин ҳолати боҳамалоқамандии илму мориф дар таҷрибаи давлатҳои хориҷа таҳлилу баррасӣ гардидааст. Нишон дода шудааст, ки боҳамалоқамандии илм ва мориф, дар шароити муосир асоси рушди иҷтимоиву иқтисодии ҳар як милату давлат ба шумор меравад. Дар боби дуюми диссертатсия масъалаҳои вазъи боҳамалоқамандии илму мориф дар шароити Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳолат ва дурнамои он, мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Аз ҷумла, қайд мегардад, ки равандҳои интегратсионие, ки имрӯз ҷаҳонро фаро гирифтаанд, илм ва маориф ҷойгаҳ ва мақоми хосса дорад, зеро ки маориф ва илм ягона аслиҳае мебошанд, ки метавонанд оламро дигаргун созанд. Бинобар ин, дар радифи интегратсияи самтҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ, интегратсия дар соҳаи илм, яъне муттаҳид намудани нерӯи зехнӣ ва самтҳои фаъолияти илмӣ аҳамияти муҳим пайдо мекунад. Инчунин қайд мегардад, ки ҳадафи асосии интегратсияи илм ва нерӯҳои зехнӣ ҳалли мушкилоти иқтисодию иҷтимоӣ, таъмини рушди устувор ва ҳалли проблемаҳои глобалӣ, аз ҷумла, бӯҳрони экологӣ, яъне наҷоти насли инсон аз амалҳои худӣ инсон, ки дар натиҷаи муносибати ғайриоқилона ва ғайриилмӣ ба табиат ба миён омадаанд, маҳсуб меёбад.

Дар қисмати ниҳонии диссертатсия хулосаҳо оид ба фаҳмиши фалсафии ҳамгироии илм ва маориф ва ҳамгироии илми академӣ бо илми кафедравӣ, нақши ҳамгироии илм ва маориф дар истехсолотӣ ҷамъиятӣ, ҳолати ҳуқуқии ҳамгироии илм ва маориф, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот пешниҳод гардидаанд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Гаюрова Лоика Шералиевича на тему «Взаимодействие науки и образования в условиях государственной независимости Республики Таджикистан» на соискание ученой степени доктора философии (PhD) – доктора по специальности 6D020100 – Философия (6D020106 – Социальная философия)

Ключевые слова: взаимодействие, интеграция, образование, наука, знание, философия образования, философия науки, концепция,

стратегия, тенденция, эволюция, социальная реальность, процесс, социальная безопасность, научное мировоззрение, интеллект, интеллектуальная сила, академическая наука, академия, университет.

Диссертация посвящена новому направлению современной философии и науки – социальной философии и интеграции науки и образования, в неё подверглись научному анализу и рассмотрению вопросы: философский и общенаучный анализ интеграции, взаимодействие науки и образования и его место в формировании отечественной науки Республики Таджикистан.

В связи с этим в первой главе диссертации анализируются и рассматриваются сложившиеся проблемы в понимании и использовании понятия интеграции, взаимодействие науки и образования в процессе истории, философское и общенаучное содержание интеграции, философские и социальные аспекты интеграции науки и образования, также состояние взаимодействия науки и образования в опыте зарубежных стран. Показывается, что взаимодействие науки и образования в современных условиях считается основой социального и экономического развития каждой нации и государства. Во второй главе диссертации рассматриваются вопросы состояния взаимодействия науки и образования в условиях государственной независимости Республики Таджикистан, его положение и перспективы. В том числе отмечается, что в условиях интеграционных процессов, охвативших сегодня весь мир, наука и образование занимают особое место, поскольку являются единственным инструментом, способным изменить мир. Поэтому, наряду с интеграциями других сфер общественной жизни, интеграция в сфере науки, то есть объединение интеллектуальной мощи и области научной деятельности имеют особую значимость. Также отмечается, что главной целью, интеграции науки и интеллектуальной мощи – решение социально-экономических проблем, обеспечение устойчивого развития и решение глобальных проблем, в том числе, экологического кризиса, спасения человечества от негативного антропогенного фактора, которое при нерациональном и ненаучном поведении приведет к катастрофе.

В заключительной части диссертации предлагаются выводы о философском понимании интеграции науки и образования, интеграции академической и кафедральной науки, значении интеграции науки и образования с общественным производством, правовое состояние интеграции науки и образования, рекомендации по практическому использованию результатов диссертации.

ANNOTATION

**for the dissertation of Ghayurov Loiq Sheralievich on the topic
“Interaction of science and education in the conditions of state independence of
the Republic of Tajikistan” for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) -
doctor in specialty 6D020100 - Philosophy (6D020106 - Social Philosophy)**

Key words: interaction, education, science, knowledge, philosophy of education, philosophy of science, concept, strategy, trend, evolution, social

reality, process, social security, scientific worldview, intelligence, intellectual power, academic science, academy, university.

The dissertation is devoted to a new direction of modern philosophy and science - social philosophy and the integration of science and education; it included scientific analysis and consideration of the following issues: philosophical and general scientific analysis of integration, the interaction of science and education and its place in the formation of domestic science of the Republic of Tajikistan.

In this regard, the first chapter of the dissertation analyzes and discusses the existing problems in understanding and using the concept of integration, the interaction of science and education in the process of history, the philosophical and general scientific content of integration, the philosophical and social aspects of the integration of science and education, as well as the state of interaction between science and education in experience of foreign countries. It is shown that the interaction of science and education in modern conditions is considered the basis of the social and economic development of every nation and state.

The second chapter of the dissertation examines the state of interaction between science and education in the conditions of state independence of the Republic of Tajikistan, its situation and prospects. It is also noted that in the conditions of integration processes that are sweeping the whole world today, science and education occupy a special place, since they are the only tool that can change the world. Therefore, along with the integration of other spheres of public life, integration in the field of science, that is, the unification of intellectual power and the field of scientific activity, is of particular importance. It is also noted that the main goal of the integration of science and intellectual power is to solve socio-economic problems, ensure sustainable development and solve global problems, including the environmental crisis, saving humanity from the negative anthropogenic factor, which with irrational and unscientific behavior will lead to disaster .

The final part of the dissertation offers conclusions about the philosophical understanding of the integration of science and education, the integration of academic and departmental science, the importance of the integration of science and education with social production, the legal status of the integration of science and education, recommendations for the practical use of the results of the dissertation.